

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta

Bakalářská práce

Sociální práce se seniory
Domácí násilí páchané na seniorech

Autor práce: Veronika Markytánová
Vedoucí práce: Mgr. Helena Machulová, Ph.D.
Studijní program: Sociální a charitativní práce (KS)

2023

Prohlášení

„Prohlašuji, že jsem autorem této kvalifikační práce a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.“

Dne

.....
Veronika Markytánová

Poděkování

„Děkuji vedoucí bakalářské práce Mgr. Heleně Machulové, PhDr., za rady a připomínky, odborné vedení mojí práce a hlavně za její trpělivost. Velmi si cením času a energie, které mé práci věnovala. Také bych chtěla poděkovat RSDr. Jánů Mišovičovi, CSc., za jeho čas a komentáře k mému výzkumnému šetření. Dále bych chtěla poděkovat všem sociálním pracovnícím, které byly ochotné zodpovědět mé otázky a podělit se tak o své názory, prožitky a osobní zkušenosti. A také děkuji mojí rodině, že mě podpořili a snažili se poskytnout mi dostatek času a prostoru na mojí práci, bez nich bych to nedokázala.“

Obsah

Úvod	7
1 Charakteristika stáří	9
1.1 <i>Definice stáří</i>	9
1.2 <i>Změny ve stáří</i>	10
1.2.1 Fyzické změny ve stáří	10
1.2.2 Psychické změny ve stáří.....	11
1.2.3 Sociální změny ve stáří.....	11
1.3 <i>Postoj společnosti ke stáří</i>	12
1.4 <i>Ageismus</i>	13
2 Domácí násilí	15
2.1 <i>Definice domácího násilí</i>	15
2.2 <i>Znaky domácího násilí</i>	15
2.3 <i>Aktéři domácího násilí</i>	16
2.4 <i>Formy domácího násilí</i>	16
2.4.1 Fyzické násilí.....	17
2.4.2 Psychické násilí	17
2.4.3 Sexuální násilí	18
2.4.4 Sociální násilí	18
2.4.5 Ekonomické násilí	18
2.5 <i>Fáze domácího násilí</i>	18
2.6 <i>Domácí násilí páchané na seniorech</i>	20
2.7 <i>Příčiny domácího násilí páchaného na seniorech</i>	21
2.8 <i>Dopady domácího násilí páchaného na seniorech</i>	22
2.8.1 Syndrom týrané osoby	23
3 Možnosti pomoci a řešení na území Českobudějovicka	25
3.1 <i>Vlastní úsilí k životu bez násilí</i>	25
3.2 <i>Tři pilíře proti domácímu násilí</i>	26
3.2.1 Policie ČR.....	26
3.2.2 Intervenční centra	27
3.2.3 Soudy	28
3.3 <i>Telefonické krizové linky</i>	29
3.4 <i>Organizace v oblasti domácího násilí na území Českobudějovicka</i>	30
4 Příběhy seniorů, obětí domácího násilí.....	32
4.1 <i>Příběh paní Anny</i>	32
4.2 <i>Příběh pana Petra</i>	34
4.3 <i>Příběh paní Simony</i>	35

5	Cíl výzkumu, jeho metodika a vyhodnocení	37
5.1	<i>Cíl výzkumu a jeho otázky.....</i>	37
5.2	<i>Metodika výzkumu.....</i>	38
5.3	<i>Charakteristika výzkumného souboru.....</i>	38
5.3.1	<i>Vstupní údaje respondentů.....</i>	39
5.4	<i>Sběr dat.....</i>	39
5.5	<i>Analýza dat získaných z rozhovorů.....</i>	39
5.5.1	<i>Otevřené kódování.....</i>	40
5.6	<i>Diskuze.....</i>	44
6	Závěr.....	47
	Seznam použitých zdrojů	49
	Seznam použitých zkratk.....	52
	Seznam příloh	52
	Příloha I.....	53
	Příloha II.....	54
	<i>Rozhovor č. 1.....</i>	<i>54</i>
	<i>Rozhovor č. 2.....</i>	<i>55</i>
	<i>Rozhovor č. 3.....</i>	<i>57</i>
	<i>Rozhovor č. 4.....</i>	<i>59</i>
	<i>Rozhovor č. 5.....</i>	<i>62</i>
	ABSTRAKT.....	65
	ABSTRACT.....	66

Úvod

Pro svoji bakalářskou práci jsem si vybrala téma domácího násilí páchaného na seniorech. A to z několika důvodů. Jedním z nich je velká zranitelnost této cílové skupiny, ale také proto, že mám s touto problematikou osobní zkušenost. Stáří, to je životní etapa, která by měla být obdobím odpočinku, klidu a předávání získaných znalostí a zkušeností mladším generacím. Senioři jsou zvláště zranitelnou skupinou, jsou ve větší míře odkázáni na pomoc a péči od druhých a to hlavně od své rodiny a svých blízkých, případně na organizacích zaměřených na pomoc a podporu seniorů. Domácí násilí většinou probíhá za „zavřenými dveřmi“, v domácnostech, které by pro seniory měly znamenat domov, pohodu, bezpečné prostředí. Při páchání domácího násilí dochází k porušování lidských práv a potlačování lidské důstojnosti oběti. V posledních letech dochází k výraznému obratu, kdy se za podpory pomáhajících organizací tato problematika postupně odkrývá.

Cílem této bakalářské práce je zmapovat aktuální možnosti pomoci a řešení v problematice domácího násilí páchaného na seniorech na Českobudějovicku. V Českých Budějovicích se problematice domácího násilí věnuje několik organizací. Posláním těchto organizací je mimo jiné zajistit bezpečí pro ohrožené osoby domácím násilím, pomoci jim pracovat na své psychické rovnováze a podpořit je v nalezení řešení krizové situace, ve které se nachází. Se sociálními pracovníci v těchto organizacích povedu rozhovory s pomocí předem připravených okruhů otázek. Na základě jejich odpovědí, pak vyhodnotím aktuální situaci v dané problematice cílové skupiny seniorů jako osob, které jsou ohroženy domácím násilím na Českobudějovicku.

Tato bakalářská práce je rozdělena do pěti kapitol, které na sebe navazují. V první kapitole se budu zabývat seniory. Zaměřím se na základní pojmy související se stářím. V kapitole budou uvedené také změny, které se pojí se stárnutím. V závěru kapitoly popíši postavení seniorů ve společnosti a pojem ageismus. Druhá kapitola bude zahrnovat základní pojmy o domácím násilí. Budou zde zmíněné jeho základní formy, znaky, aktéři a fáze. V kapitole také uvedu možné příčiny a dopady domácího násilí na seniora jako oběť. Ve třetí kapitole se zaměřím na možnosti pomoci a řešení na území Českobudějovicka. Bude zde zmíněná zákonná ochrana před domácím násilím v České republice, krizová telefonická pomoc a organizace zabývající se touto problematikou v Českých Budějovicích. Čtvrtá kapitola popíše 3 příběhy seniorů, obětí domácího násilí a jejich spolupráci s Intervenčním centrem. V závěrečné kapitole, bude teoretická část doplněna kvalitativním výzkumem, který proběhne formou polostrukturovaných rozhovorů se sociálními pracovníci z organizací pracující s cílovou skupinou seniorů.

Při psaní bakalářské práce využiji odbornou literaturu zaměřující se na problematiku seniorského věku a domácího násilí. Domácí násilí páchané na seniorech je v odborné literatuře zmíněno převážně pouze v malém rozsahu a okrajově. V práci budu používat poznatků a zkušeností např.: H. Haškovcové, která je biologka, filosofka a profesorka

lékařské etiky. Dále pak N. Špatenkové, která je zkušenou psycholožkou a socioložkou a mnoho dalších odborníků. Využijí také praktických zkušeností sociálních pracovníků Intervenčního centra, s kterými jsem pracovala v rámci studentské praxe.

1 Charakteristika stáří

V této kapitole popíšeme pojem stáří, změny, ke kterým v tomto období dochází a postoj společnosti k seniorům. Život každého člověka má několik základních fází, je to takový koloběh, který nejde zastavit. Narodíme se, potřebujeme, aby o nás někdo pečoval, pak založíme rodinu, máme děti a staráme se o ně. Poslední životní fází nebo obdobím je stáří, ve kterém opět postupně potřebujeme pomoc.

1.1 Definice stáří

Ve stáří dochází k mnoha změnám, a to nejen k fyzickým, psychickým, ale i k sociálním. Tyto změny často souvisí s odchodem do penze, kdy senior ztrácí zaběhnutý životní program a vede také k velkému úbytku sociálních kontaktů. Pro stáří je také typický zhoršující se zdravotní stav, zvýšená morbidita, snížení schopnosti naplňovat své potřeby a hájit svá práva. Seniori mohou mít častěji pocit zbytečnosti, a to může vést k vážným psychickým problémům. Stáří je důsledkem geneticky podmíněných fyziologických změn, ovlivňovanými dalšími faktory, jako třeba nemocemi, životním stylem a prostředím, ve kterém senior žije.¹

Období stáří je rozdělováno podle různých autorů. Světová zdravotnická organizace (World Health Organisation WHO) v současné době používá pro vyšší věk lidského života toto členění:

- **60 - 74 let** vyšší věk nebo rané stáří.
- **75 - 89 let** stařecký věk, neboli sénium, vlastní stáří.
- **90 let a více** dlouhověkost.²

Autor Hegyi uvádí, že věk můžeme členit podle různých hledisek:

- **Chronologický věk** – kalendářní, odpovídá skutečně prožitému času.
- **Biologický věk** – je důsledkem genetiky, působení vnějšího prostředí, životního stylu a přítomnosti nemocí a úrazů.
- **Funkční věk** – jedná se o funkční potenciál každého jedince.
- **Psychologický věk** – je individuální z hlediska typu osobnosti, subjektivního věku a funkčních změn v průběhu stárnutí.
- **Sociální věk** – je důsledkem obsahu životního programu.³

Faktem je, že každý člověk stárne již od narození a každý stárne jinak, jiným způsobem. V některých obdobích našeho života stárneme rychleji, v jiných pomaleji. Obvyklou

¹ Srov. DVOŘÁČKOVÁ, D., *Kvalita života seniorů*, s. 10-11

² Srov. HAŠKOVCOVÁ, H., *Fenomén stáří*, s. 20

³ Srov. HEGYI, L., *Klinické a sociálne aspekty ošetrovania starších ľudí*, s. 11

praxí je, že za starého člověka je považován každý, kdo dosáhl seniorského věku. Průměrný věk, napříč jednotlivými státy je 65 let.⁴

1.2 Změny ve stáří

Každý člověk se narodí s jistými předpoklady pro život. Ty mají velký podíl na tom, jak bude ve svém životě reagovat na určité situace a podněty. Na to může mít vliv několik faktorů, patří mezi ně dispozice, které máme dědičné, dále zkušenosti získané během našeho života, ale také prostředí a společenství, ve kterém člověk prožívá svůj život. Změny, které vznikají v období stáří, se mohou ukázat na fyzické úrovni, psychické i sociální. Tyto úrovně jsou velmi propojené. Se změnami souvisí nezbytnost, pokusit se najít nový styl života, jak toto životní období prožít.⁵ Na základě všech těchto změn mohou vyvstat určitá rizika, která seniora dělají zranitelnějším. Senior může být více nesoběstačný a tím mít větší potřebu pomoci a péče od svých blízkých. V souvislosti s tím nemusí být dostatečně způsobilý řešit případné špatné zacházení, které může směřovat až k domácímu násilí.

1.2.1 Fyzické změny ve stáří

Tělesné změny se hodnotí podle nastalých fyziologických změn, snížení odolnosti v rovině zdraví a biologických změn, které jsou trvalé. Jedná se například o změnu postavy, chůze, pokožky, chrupu, obličeje a také omezení výkonosti seniora. Další faktory související s fyzickými změnami lze v současnosti částečně ovlivnit. A to díky vyspělému zdravotnictví a zlepšení podmínek pro život oproti předešlým generacím. Celkově dochází k prodlužování délky života ve stáří a ke snižování dopadu vážných onemocnění a jiných fyzických omezení. Fyzické změny se týkají téměř všech orgánů a jejich soustav.⁶

Fyzické projevy, kterými se senioři liší od mladých jedinců, nazýváme fenotypem stáří. Všechny tělesné a funkční změny v období stáří ovlivňují to, jak vypadáme, tedy náš vzhled, ale i naše chování. Mohou se objevovat pocity nedůvěry a nejistoty, které úzce souvisí i se změnami psychickými.⁷ S fyzickými změnami se zhoršuje se i smyslové vnímání. Zhoršuje se zrak a sluch, to sebou nese nejen pokles výkonu při některých činnostech, ale i zhoršené reakce. Poruchy smyslového vnímání mohou jedinci velmi ztížit komunikaci s druhými a také zvýšit riziko úrazů. Možností na zlepšení jsou např.: brýle nebo naslouchátko.⁸

Také záleží na životním stylu každého jedince v průběhu života. Ke zlepšení nebo alespoň určitému zpomalení zhoršování fyzických změn, můžeme dosáhnout cvičením

⁴ Srov. HAŠKOVCOVÁ, H., *Fenomén stáří*, s. 20-21

⁵ Srov. DVOŘÁČKOVÁ, D., *Kvalita života seniorů*, s. 11-12

⁶ Srov. ČEVELA, R., KALVACH, Z., ČELEDOVÁ, L., *Sociální gerontologie*, s. 25

⁷ Srov. MOJŽÍŠOVÁ, A., *Sociální práce se seniory*, s. 7

⁸ Srov. LANGMEIER, J., KREJČIKOVÁ, D., *Vývojová psychologie*, s. 204

pohybových vzorců a smyslových funkcí. Je potřeba vytvořit si nějaký program a dlouhodobě ho dodržovat. Měl by se stát součástí životního stylu každého seniora.⁹

1.2.2 Psychické změny ve stáří

Psychické aspekty související se stářím můžeme vnímat jako takovou probíhající „demontáž“ osobnosti člověka. Přestože se u seniorů některé psychické funkce nemění, tak se s přibývajícím věkem začínají objevovat negativní rysy člověka. Mohou se ve větší míře projevovat emoce jako mrzutost a nespokojenost. Funkce, které se zpravidla nemění, jsou takové, kterých jsme dosáhli během „aktivního života“. Patří mezi ně například naučená slovní zásoba, jazykové znalosti, a to, jak přemýšlíme o různých podnětech a situacích. Psychické změny často způsobují obtížnější přizpůsobivost změnám, a to nejen fyzickým, ale i v případě změny životních podmínek. Např.: odchod do penze, změna bydlení, smrt blízkých, přátel, vrstevníků nebo partnera životního partnera/ky.¹⁰

Nastávají také změny v oblasti citového života. V období stáří se člověk stává citlivější, více emočně prožívá některé situace, snadněji podlehne dojetí, bývá více plačtivější. Většina seniorů je citově zranitelnější, zvyšuje se potřeba náklonnosti a porozumění. Očekává se od druhých větší projev úcty a pochopení. S vyšším věkem také dochází ke změně psychomotorického tempa, to se projevuje zpomalením pohybů. S tím je také spojená zvýšená opatrnost, váhavost. Senior potřebuje více času pro běžné činnosti.¹¹

1.2.3 Sociální změny ve stáří

Jedná se o souhrn sociálních změn. Patří mezi ně např.: změna sociálních rolí, postojů, sociálního potenciálu a s tím související typické události seniorského věku jako odchod do penze, s tím spojený pokles životní úrovně, ztráta sociálních pracovních kontaktů, ztráta perspektiv a motivací.¹²

Jednou z hlavních sociálních změn je odchod do penze neboli starobního důchodu. S touto životní událostí se mění sociální role seniora. Již není pracujícím člověk, který svou činností vytváří hodnoty pro obyvatelstvo a stát. Senior v penzi již svou prací nijak společenství nepřispívá a tím může dojít k výraznému snížení společenské prestiže a autority. Odchodem do penze se mění se i ekonomická situace. Většinou je penze poměrně nižší, než byl plat v zaměstnání. S tím souvisí určité omezování příjemných okamžiků, slasti a neudržení dosavadního životního standardu. Je tedy velmi důležité se na odchod do penze připravit s předstihem a to nejen finančně, ale také naplánovat náplň

⁹ Srov. HROZENSKÁ, M., DVOŘÁČKOVÁ, D., *Sociální péče o seniory*, s. 44

¹⁰ Srov. MOJŽÍŠOVÁ, A., *Sociální práce se seniory*, s. 8

¹¹ Srov. KLEVETOVÁ, D., DLABALOVÁ, I., *Motivační prvky při práci se seniory*, s. 24

¹² Srov. ČEVELA, R., KALVACH, Z., ČELEDOVÁ, L., *Sociální gerontologie*, s. 26

nově nabytého času. Jinak v životě seniora může nastat přemítání o smyslu života, nuda, pocit neuspokojení potřeb a další negativní emoce.¹³

Odchodem do penze člověk ztrácí pracovní kontakt s lidmi a některá pracovní přátelství. S tím souvisí i přesun pozornosti na rodinu a rodinné vztahy. Význam rodiny se tedy ve stáří zvyšuje. Senior zastává v širší rodině i nadále většinou důležitou roli, a to roli prarodiče a prarodiče.¹⁴

1.3 Postoj společnosti ke stáří

To, jaký máme vztah ke stáří, si utváříme v průběhu celého života. Primárně nás ovlivňují názory a postoje, s kterými se během našeho života setkáváme, a to ve vztazích v rodině, ve škole, v zaměstnání a ve společnosti. Vztahu ke stáří a seniorům se učíme celý život. Náš pohled a vnímání jsou formovány už od našeho dětství naší rodinou, rodinnými hodnotami a následně hodnotovým uspořádáním ve společnosti.¹⁵ Hodnotový systém se měnil průběžně z hlediska času, prostředí a s tím související kulturou. Některé kultury považovali staré lidi za nechtěné a nepotřebné, v jiných naopak ke stáří přistupovali s respektem a úctou.

Každý člověk stárne. Dokud se stáří netýká nás samotných, tak často o něm ani neuvažujeme, a to navzdory mnohým informacím, že naše i světová populace neúprosně stárne a je potřeba udělat v tomto směru určité kroky.¹⁶ Stárnutí obyvatelstva je nevratný proces, který souvisí s poklesem porodnosti a následně poklesem úmrtnosti ve vyšším věku. Týká se všech sociálních i věkových skupin. Stoupá počet osob starších 60 - 65 let a zejména osob nejstarších 80 let a více. Tato proměna je výzvou pro celou společnost a pro její hodnoty. Je tedy nutný komplexní přístup k systému veřejných politik a takové nastavení, aby společnost mohla prosperovat a zůstat soudržná i za výrazných demografických změn. Demografické změny a stárnutí společnosti se dotýkají všech oblastí života. V přípravě na stárnutí společnosti musí být zajištěn nejen důstojný život dnešních seniorů, ale i přizpůsobení společnosti na změny, které ovlivní život v následujících desetiletích. Stárnutí společnosti je určitým fenoménem a důležité je, aby se změnilo chápání toho, kdo je to senior. Názory o stárnutí a lidech seniorského věku, které dnes převažují, často nerespektují fakt, že senioři v dnešní době představují velmi různorodou skupinu téměř dvou milionů lidí.¹⁷ Ministerstvo práce a sociálních věcí je koordinátorem politiky přípravy na stárnutí v České republice. Zpracovává strategické dokumenty politiky stárnutí, spolupracuje v mezinárodním měřítku v oblasti přípravy na stárnutí. Dokumenty, které jsou v oblasti stáří pro Českou republiku, můžeme najít na stránkách Ministerstva práce a sociálních věcí. Patří mezi ně například aktuální

¹³ Srov. MLÝNKOVÁ, J., *Péče o staré občany*, s. 25-26

¹⁴ Srov. LANGMEIER, J., KREJČÍKOVÁ, D., *Vývojová psychologie*, s. 209

¹⁵ Srov. PROCHÁZKOVÁ, E., *Biografie v péči o seniory*, s. 15

¹⁶ Srov. HAŠKOVCOVÁ, H., *Fenomén stáří*, s. 17

¹⁷ Národní akční plán podporující pozitivní stárnutí. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. 2014 [cit. 2022-12-30]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/372809/NAP_311214.pdf

„Strategický rámec přípravy na stárnutí společnosti 2021-2025“. Tento dokument nám podává více informací mimo jiné i z oblasti diskriminace, týrání, zneužívání a ochrany spotřebitele.¹⁸ Dokumentace navazuje na další mezinárodní dokumenty a doporučení OSN a dalších mezinárodních organizací.

Pro dnešní dobu je podstatné naučit se chápat a respektovat změny a potřeby člověka v období stáří. Je totiž stejně plnohodnotným občanem této země. Potřeba je nechápat stáří jako nemoc a dát seniorům prostor a čas přijmout změny, které v této životní etapě přichází. Všechna období v životě jsou stejně důležitá, tedy i stáří, nesmíme ho vnímat jako konec našeho života. Až se smrtí přichází pomyslný konec naší existence.¹⁹

Trendem současné společnosti je úsilí dosáhnout vzdělání, osobitý životní styl, touha po moci, úspěchu. Společenskou prestiž má vzhled, mládí, síla a dokonalost. Vytrácí se důležitost mezilidských vztahů, pochopení, že člověk potřebuje žít s druhým a pro druhé.²⁰

Poprvé v jednom časovém období spolu žijí čtyři generace rodinných vztahů. Nejsou zde ale ujasněné vzájemné role. Dochází proto k tomu, že se staří lidé cítí ohroženi a upozorňují na nevhodnost společenského prostředí a výchovných vzorců pro mladší generace. Bohužel chce málokdo čerpat ze zkušeností starších lidí, jejich dosažených cílů a pohledu na svět. Naše společnost má často pocit, že nepotřebuje radu starších. V souvislosti s tím se senioři cítí více odstrčeni, vytrácí se u nich důvěra v sebe samé. Stávají se tím velmi zranitelnou skupinou.²¹

1.4 Ageismus

Na základě negativních představ a předsudků o stáří, které postupně během několika desetiletí vznikly, a to např.: stáří je po ekonomické stránce velmi zatěžující; senioři už nejsou pro společnost užiteční; stáří je nemoc a dalších, vznikl nový termín ageismus. Jedná se o diskriminaci na základě věku.²² Vychází z předpokladu, že lidé v určité věkové skupině mají různé vlastnosti a společenskou hodnotu. Z toho plyne rozlišování nebo jiný přístup k lidem v různých společenských skupinách. Takový přístup poškozují tyto skupiny nebo jednotlivce, omezuje jejich práva a znevažuje jejich rovnost.

Projevem ageismu je např.:

- Neskrývaná averze vůči seniorovi.
- Vyhýbání se kontaktu se seniorem – chybí zde aktivní přístup a zájem.

¹⁸ Strategický rámec přípravy na stárnutí. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. 2021 [cit. 2022-12-30]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/372809/Strategicky_ramec_pripravy_na_starnuti_spolecnosti_2021-2025.pdf

¹⁹ Srov. KLEVETOVÁ, D., DLABALOVÁ, I., *Motivační prvky při práci se seniory*, s. 9-11

²⁰ Srov. HAŠKOVCOVÁ, H., *Fenomén stáří*, s. 17-18

²¹ Srov. KLEVETOVÁ, D., DLABALOVÁ, I., *Motivační prvky při práci se seniory*, s. 12-13

²² Srov. Tamtéž, s. 13

- Nadměrná podpora – senior je připraven o možnost aktivně se zapojovat, je osobnostně devalvován.
- Může být pro svůj věk propuštěn ze zaměstnání nebo je vystaven neoprávněné kritice.
- Přístup společnosti k roli seniora – vnímán jako neproduktivní člověk, jako konzument státních finančních příspěvků, jako osoba závislá na péči druhých.²³

Pojem ageismus můžeme chápat velmi individuálně a vychází ze dvou rovin. První je vnímání vztahu lidí a seniora, který se projevuje diskriminací seniora. Rovina druhá je pocit diskriminace samotného seniora, ten může být spojen s určitým nerespektováním sebe samého a životního období stárnutí.²⁴

Autorka Balogová uvádí, že se ztrátou starších lidí ve společnosti mizí určité bohatství, zkušenosti a vědomosti. V současné době je stáří chápáno jako období chřadnutí a ztráty vědomostí, dovedností, schopností a hodnot umožňující uplatnění. Jedná se o určitý postoj, formulující názor, že stáří má nízkou hodnotu ve společnosti, a to se odráží v podceňování a jakési averzi vůči seniorům.²⁵

²³ Srov. MLÝNKOVÁ, J., *Péče o staré občany*, s. 37-38

²⁴ Srov. MOJŽIŠOVÁ, A., *Sociální práce se seniory*, s. 18

²⁵ Srov. BALOGOVÁ, B., *Seniori v spektre súčasného sveta*, s. 10

2 Domácí násilí

Tato kapitola bude zaměřena na pojmy související s domácím násilím páchaným na seniorech. Popíše zde obecně domácí násilí, jeho základní znaky a formy. Dále se zaměřím na domácí násilí páchané na seniorech, jeho aktéry, možné příčiny a dopady na seniora jako oběť.

2.1 Definice domácího násilí

V současnosti je termín domácí násilí již docela známý i širší veřejnosti, jeho obecná definice ale není zcela jednotná. Záleží na konkrétním autorovi, jak pojem přesně pojmenuje. Čírtková domácí násilí definuje jako komplexní jev rozličných podob a příčin, pro který je charakteristická dlouhodobost, opakovanost, stupňující se intenzita a také jednoznačné rozdělení rolí aktérů. Popisuje, že se jedná hlavně o násilí psychické, ekonomické, sexuální, sociální a fyzické. A také zmiňuje skutečnost, že oběť se může stát kterýmkoliv člen společné domácnosti.²⁶ Podle autorky Špatenkové lze pojem domácího násilí označit jako neoprávněně nedobrovolnou převahu některého člena rodiny nad jiným členem nebo i více členy. Může se jednat o partnerské násilí v manželství, násilí páchané na dětech, dalšími členy v rodině, nebo také obráceně, kdy děti páchají domácí násilí na svých rodičích nebo prarodičích. Domácí násilí je související s konflikty nebo uplatňování kontroly a moci, definují ho určité znaky.²⁷

2.2 Znaky domácího násilí

Klíčovými znaky podle autorky Špatenkové jsou opakování a dlouhodobost násilí, jeho eskalace, jednoznačné a neměnné se rozdělení rolí a neveřejnost. Důležitá je přítomnost všech základních znaků. Pouze z přítomnosti opakování a dlouhodobosti nelze určit, zda se jedná o domácí násilí, mohou být ale jeho začátkem. Eskalace je stupňující se násilí, bez ohledu na druh násilí. Rozdělení rolí aktérů domácího násilí je jasné. Pokud dochází ke vzájemnému napadání, tak se nejedná o domácí násilí. Násilné chování probíhá neveřejně, mimo kontrolu společnosti.²⁸

Autoři Kovařík a Zimmelová popisují, že násilná osoba využívá donucovací konání k tomu, aby získala nad oběť moc a převahu. Násilné chování se projevuje velmi různorodě a to např.: hrubým chováním, neustálým kritizováním, shazováním, ponižujícími urážkami, omezováním svobody oběti, snižováním sebedůvěry, finančním vydíráním, vyhrožováním fyzickým násilím nebo pácháním fyzického násilí.²⁹ V Intervenčním centru v Českých Budějovicích mají z praxe zkušenost ještě s dalším

²⁶ Srov. ČÍRTKOVÁ, L., *Moderní psychologie pro právníky*, s. 9-10

²⁷ Srov. ŠEVČÍK, D., ŠPATENKOVÁ, N., *Domácí násilí*, s. 23-24

²⁸ Srov. Tamtéž, s. 38

²⁹ Srov. Kolektiv autorů, *Domácí násilí - násilí na mužích a seniorech*, s. 81

znakem domácího násilí, který se často objevuje a tím je narušený vztah nebo vztahy v primární rodině nebo z předchozích vztahů. Z toho plyne oběti často opakované vyhledávání násilných partnerů. Následkem narušení vztahů v primární rodině bývá snížená citlivost oběti na náznaky násilí a nestandardní chování násilné osoby. Pokud se násilné vztahy, které jsou v souvislosti s narušením vztahů v primární rodině nebo z předchozích vztahů opakují, může u oběti docházet k prohlubování pocitu bezmoci a obviňování sebe sama.³⁰

Domácí násilí má tedy společné znaky, a tím je opakování, dlouhodobost, zvyšování intenzity nátlaku násilné osoby na oběť, tedy eskalace násilí a neveřejnost. Typické je násilí mezi blízkými lidmi ve společné domácnosti, role aktérů jsou jasné a nezaměnitelné. Dochází k uplatňování a upevňování moci a kontroly nad obětí, manipulování a vytváření tlaku. Domácí násilí převážně probíhá za zavřenými dveřmi domácnosti, neveřejně, v soukromí beze svědků.³¹

2.3 Aktéři domácího násilí

Aktéry domácího násilí jsou ohrožená osoba, jako potencionální oběť a násilná osoba jako jeho pachatel. Pokud jsou násilnému vztahu přítomné děti, stávají se z nich také aktéři násilí jako osoby ohrožené. Aktéři domácího násilí jsou vzájemně propojeni citově, sociálně a ekonomicky. V případě domácího násilí jsou role aktérů jasně a nezaměnitelně rozděleny. Násilnou osobou mohou být lidé různých osobnostních typů, různého věku a jakéhokoliv společenského postavení. Může jí být muž, žena, dítě nebo senior. Často je pachatelem domácího násilí zdatný manipulátor s „dvojí tvář“ . Ve svém okolí působí jako sympatický člověk, ale za dveřmi společného domova se z něj stává bezohledný a agresivní člověk. Ohroženou osobou mohou být také lidé různých osobnostních typů, různého věku a jakéhokoliv společenského postavení. Převážně ale jde o jedince, kteří nedokáží rozpoznat manipulativní chování a další typické znaky, které mohou vést k násilnému chování. Dalšími důvody, proč zůstávají v násilném vztahu, jsou strach spojený s výhrůzkami, zastrašováním a manipulací násilnou osobou. Velkou roli hraje také určitá závislost na násilné osobě a to ekonomická, fyzická a psychická nebo častá psychická nevyrovnanost ohrožené osoby, způsobená dlouhodobým násilím, kdy cítí stud, má pocity viny, úzkosti a s tímto související psychosomatické obtíže.³²

2.4 Formy domácího násilí

Můžeme se setkat s řadou typologií domácího násilí, které se pouze nepatrně liší. Domácí násilí bývá ve většině případů postupně graduující. Dochází k tomu, že jeho formy se mohou kombinovat. V jednotlivých případech je tedy možné objevit více typů

³⁰ Čerpáno z praxe Intervenčního centra České Budějovice

³¹ Srov. ŠPATENKOVÁ, N., a kol., *Krizová intervence pro praxi*, s. 105

³² Srov. ŠEVČÍK, D., ŠPATENKOVÁ, N., *Domácí násilí*, s. 61-90

špatného zacházení, například fyzické násilí současně s psychickým násilím a ekonomickým násilím. Mezi domácím násilím dominuje psychické a fyzické násilí. Zásadní je popis a rozpoznání jednotlivých typů domácího násilí a to hlavně k vyhodnocení závažnosti a stanovení dalšího postupu všech souvisejících organizací a složek pro ochranu před domácím násilím, např.: Policie České republiky (institut vykazání, trestní řízení), oblast sociálních služeb (krizová intervence, poradenství, terapie) a také k sestavení psychologického profilu pachatele.³³

Podle autorů Špatenkové a Ševčíka rozlišujeme několik základních forem násilí:

- Fyzické násilí,
- emocionální nebo také psychické násilí,
- sexuální násilí,
- sociální násilí,
- ekonomické násilí.³⁴

2.4.1 Fyzické násilí

Fyzické násilí nebo také tělesné týrání můžeme klasifikovat jako úmyslné způsobování fyzické bolesti, zraňování, bití a bezdůvodné omezování osobní svobody. Následkem tohoto jednání mohou být různě závažné zlomeniny, škrábance, bodná a řezná poranění, otoky, podlitiny, popáleniny. Kromě toho je k formám fyzického násilí počítáno také zanedbávání fyzických potřeb jako odpírání pití, jídla, léků, základních hygienických potřeb. Projevem fyzického násilí může být tedy zranění, ublížení na zdraví nebo dokonce i smrt.³⁵ Násilná osoba, která páchá fyzické násilí, má za cíl způsobení tělesné bolesti u oběti a vyvolání strachu.

2.4.2 Psychické násilí

Někdy označováno také jako emocionální násilí. Tato forma násilí je nejhůře odhalitelná. Nejčastěji se jedná o ponižující výroky, zastrašování, zesměšňování, vyhrožování nebo také citové vydírání. Násilná osoba používá tzv. verbální agrese. Násilí se projevuje také tím, že je oběť označována jako nadbytečná, méněcenná či jako ekonomická zátěž. Za psychické vydírání se také považuje úmyslné ničení a poškozování věcí pro oběť důležitých, památečních nebo odpírání oblíbených činností, např.: praktikování koníčků nebo sledování oblíbených pořadů. Dále pak i zakazování kontaktu s rodinou, přáteli, sousedy. Následkem tohoto jednání je často zmatenost, strach, nespavost, deprese, vyděšenost, pocit izolovanosti.³⁶

³³ Domáci násilí. *Záchranný kruh* [online]. 2023 [cit. 2023-03-02]. Dostupné z: <https://www.zachranny-kruh.cz/pro-verejnost/kriminalita-rizikove-chovani/domaci-nasili/zpusoby-chovani.html>

³⁴ Srov. ŠEVČÍK, D., ŠPATENKOVÁ, N., *Domáci násilí*, s. 47-51

³⁵ Srov. Kolektiv autorů, *Domáci násilí - násilí na mužích a seniorech*, s. 87

³⁶ Srov. HAŠKOVCOVÁ, H., *Manuálek o násilí*, s. 22

2.4.3 Sexuální násilí

Sexuální zneužívání je nejméně častou formou násilí a obětí jsou zpravidla ženy. Zahrnuje veškeré sexuální činnosti, se kterými oběť nesouhlasí. Jedná se nejčastěji o exhibicionismus, nedobrovolný pohlavní styk, od znásilnění po omezování osobní svobody nebo sexuální obtěžování. Gojová uvádí, že jde o nedobrovolný sexuální kontakt jakéhokoliv druhu, kterému je vystaven starý člověk.³⁷ Nevhodné sexuální praktiky mohou být spojené s fyzickým násilím. Násilnou osobou může být agresivně založený partner oběti.³⁸

2.4.4 Sociální násilí

Podle Špatenkové se sociální násilí projevuje jako izolování, zamezování kontaktu s okolním světem, a to včetně rodinných příslušníků a přátel. Dále omezování pohybu mimo domov i v domě. Kontrola násilnou osobou nad vším, co oběť dělá.³⁹ Každý člověk má sociální potřebu patřit do nějaké skupiny, ať je to rodina, přátelé nebo jiná sociální skupina. Pocit, že nikam nepatříme, je obzvlášť zneklidňující až bolestný. Pro každého jedince je velmi důležité mít možnost si s někým promluvit, být vyslechnut a slyšet názor druhé osoby.⁴⁰

2.4.5 Ekonomické násilí

Ekonomické násilí nebo také materiální se nejčastěji projevuje jako neoprávněné vymáhání finančních prostředků nebo omezování přístupu k nim. V případě společné domácnosti může docházet k neposkytování finančních prostředků na provoz domácnosti. U seniorů jako obětí k vymáhání jejich penze, zamezení přístupu k úsporám, k převodu nemovitostí pod nátlakem ve prospěch násilné osoby. Nebo se také může projevit neochota osob disponující financemi seniora, hradit jeho náklady spojené s ošacením, léky, jídlom a další.⁴¹

Problém ve společnosti je, že se ještě stále vyskytuje „zajetý“ model, kdy dospělé děti vyžadují neoprávněně finanční výpomoc od svých rodičů nebo prarodičů.⁴²

2.5 Fáze domácího násilí

Domácí násilí probíhá v určitých cyklicky se opakujících fázích a má vzestupnou tendenci. Mění se intenzita násilí a délky trvání jednotlivých fází. Nejčastěji se prodlužuje

³⁷ Srov. GOJOVÁ, V., *Sociální patologie*, str.102

³⁸ Srov. MOJŽÍŠOVÁ, A., *Sociální práce se seniory*, s. 22

³⁹ Srov. ŠPATENKOVÁ, N., a kol., *Krizová intervence pro praxi*, s. 104

⁴⁰ Srov. MOJŽÍŠOVÁ, A., *Sociální práce se seniory*, s. 22

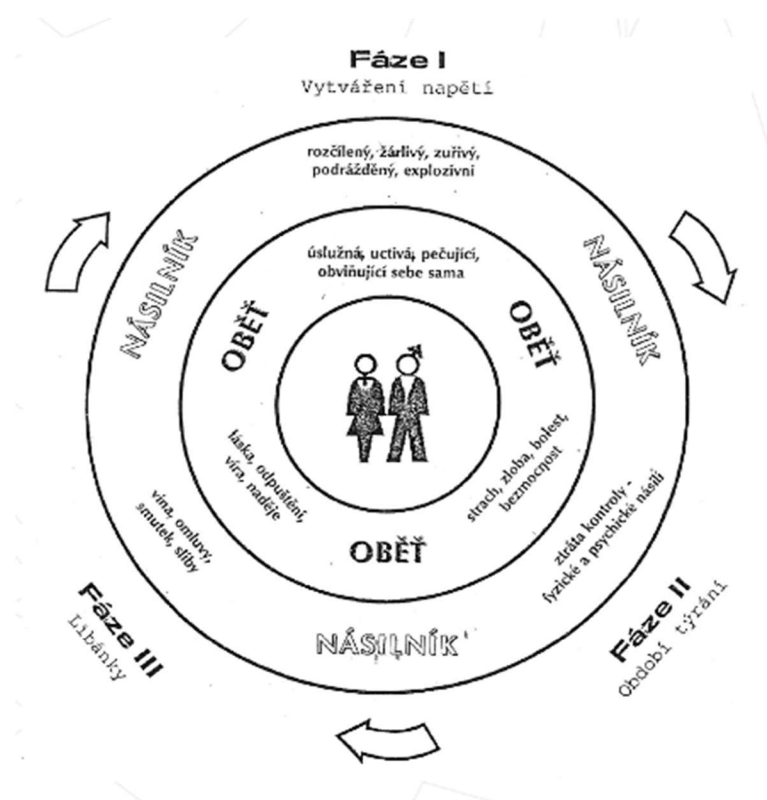
⁴¹ Srov. Tamtéž, s. 21

⁴² Srov. Kolektiv autorů, *Domácí násilí - násilí na mužích a seniorech*, s. 91

délka první a druhé fáze a zkracuje se trvání třetí fáze. Tyto fáze bývají pro svoji opakovanost označovány jako „spirála násilí“.⁴³

Pro první fázi je charakteristické rostoucí napětí mezi násilnou osobou a obětí. Násilná osoba eskaluje své násilné chování. Dochází k ponižování oběti, zastrašování, nebo také neustálému kritizování. Oběť většinou reaguje snahou a vyhnutím se konfliktu. Tato snaha však bývá neúspěšná a nastupuje druhá fáze cyklu, a to k vyvrcholení domácího násilí, tato fáze je také obdobím týrání. U oběti dochází k pocitům strachu a bolesti, cítí bezmoc a zlobu. V této fázi bývá oběť nejvíce motivována k řešení své situace a k ukončení násilného vztahu. Následuje třetí fáze, ve které násilná osoba začíná litovat svých činů a má zvýšený zájem o oběť. Převážně slibuje, že už se situace nebude opakovat a omlouvá se. Oběť tak od svého rozhodnutí krizovou situaci řešit upouští. Třetí fáze se nazývá také jako „líbánky“ a dochází v ní k usmíření mezi aktéry domácího násilí.⁴⁴

Obr. č.1 Spirála domácího násilí⁴⁵

⁴³ Fáze domácího násilí. *Magdalenium* [online]. 2023 [cit. 2023-02-22]. Dostupné z: <https://www.magdalenium.cz/faze-domaciho-nasili>

⁴⁴ Fáze domácího násilí. *Magdalenium* [online]. 2023 [cit. 2023-02-22]. Dostupné z: <https://www.magdalenium.cz/faze-domaciho-nasili>

⁴⁵ Spirála domácího násilí. *Magdalenium* [online]. 2023 [cit. 2023-02-22]. Dostupné z: <https://www.magdalenium.cz/faze-domaciho-nasili>

2.6 Domácí násilí páchané na seniorech

Senioři jsou obzvlášť ohroženou skupinou vzhledem k přirozeným změnám souvisejících se stářím. Násilí, které je pácháno na našich starších spoluobčanech, je jedním z dlouhodobých a velmi vážných patologických jevů v mezinárodním měřítku. Každý člověk si zaslouží život v bezpečí, s respektem a úctou k lidské důstojnosti. V mnoha případech tomu tak bohužel není a senioři, jako více zranitelné osoby jsou častěji obětí trestné činnosti. V souvislosti se závažností tohoto celospolečenského problému vyhlásila organizace spojených národů OSN den 15. června, Světovým dnem proti násilí na seniorech.⁴⁶

Pro seniory je mnohdy obtížné domácí násilí řešit, stydí se o něm hovořit, obávají se reakce okolí, mají pocity viny, strach ze sociální izolace a samoty nebo přesně neví, jak se bránit. Domácí násilí probíhá často dlouhodobě a skrytě v prostředí domova za „zavřenými dveřmi“, kde by se senioři měli cítit hlavně bezpečně. Nezřídka jsou senioři odkázáni na pomoc a péči svých nejbližších, kterým důvěřují a jsou na nich závislí. Tyto poměry jim častokrát brání, aby požádali o podporu a pomoc v řešení jejich problému s domácím násilím, právě někoho blízkého, případně nějakého odborníka.

Senior se nestává obětí pouze partnerského domácího násilí, dalším poměrně častým typem je tzv. generační domácí násilí nebo trans generační domácí násilí, kdy násilná osoba není partner nebo manžel, ale někdo jiný z rodiny. Často je násilnou osobou dospělý potomek nebo vnouče, u kterého nedošlo k osamostatnění od rodičů, je neschopný vést samostatný nezávislý život. Nezřídka s tím může mít souvislost závislost na alkoholu nebo jiných návykových látkách, rozvod v manželství nebo třeba ztráta zaměstnání. Se vznikem těchto nepříznivých situací souvisí převážně ekonomické násilí, kdy násilná osoba finančně zneužívá svého rodiče nebo prarodiče.⁴⁷ V rodinách dochází také k zanedbávání a týrání seniorů. Tento typ násilí je páchaný převážně na seniorech, kteří vyžadují péči. Nejběžnějšími formami násilí páchaného na seniorech je násilí fyzické, psychické, sexuální a ekonomické.⁴⁸

Organizace Život 90, která se zabývá dlouhodobě problematikou násilí na seniorech, uvádí dle statistik Českého statistického úřadu, že domácí násilí na seniorech nezahrnuje výhradně formy psychického násilí, fyzického násilí a ekonomického, ale i sexuálního násilí. Uvádí, že s psychickým násilím má zkušenost 11,6 % seniorů ve věku nad 60 let. Dále více jak 6 % osob na d 60 let s ekonomickým násilím, kdy je na ně vyvíjen finanční nátlak, 4,2 % jsou vystaveni zanedbávání a 2,6 % zažívá fyzické násilí, kdy každý stý senior má zkušenost se sexuálním násilím.⁴⁹

⁴⁶ Světový den proti násilí páchaném na seniorech. *Policie České republiky* [online]. 2022 [cit. 2023-03-04]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/svetovy-den-proti-nasilii-pachanem-na-seniorech.aspx>

⁴⁷ Srov. Kolektiv autorů, *Mlčení bolí: postřehy z desetileté praxe intervenčních center.*, s. 77-78

⁴⁸ Srov. ČÍRTKOVÁ, L., *Domácí násilí: nebezpečné rodinné vztahy ve 21. století*, s. 144-145

⁴⁹ Tiskové zprávy. *Život 90* [online]. 2020 [cit. 2023-03-04]. Dostupné z: <https://www.zivot90.cz/cs/pro-media/tiskove-zpravy/2020>

Domácí násilí na seniorech má různé podoby, převážně v rodinách začíná mírnější formou, jako je například omezování, okřikování, příkazování nebo ponižování. Tyto mírné náznaky, mohou ale eskalovat do mnohem závažnějších podob, jakými jsou například omezování osobní svobody, nadávky, zesměšňování nebo fyzické ublížení. Nikdo z nás však není povinen toto jednání a zacházení snášet. Ve většině případů je první náznak násilí počátkem, proto je důležité jednat nejlépe hned a nepodceňovat vážnost situace.⁵⁰ U ohrožených osob se může také objevit kombinace znaků domácího násilí, a to z více oblastí, například: sebeobviňování, normalizace týrání, opakující se koloběh pocitů stud, vina, strach, minimální nebo žádná sebedůvěra, pocity úzkosti, závislost na násilné osobě, skrývání a popírání probíhajícího násilí.

Kosařová uvádí, že domácí násilí na seniorech má za důsledek ublížení na zdraví ale i psychické poškození, ztrátu domova, finančních prostředků, lidské důstojnosti, nezávislosti a pocitu bezpečí. S procesem stárnutí je méně fyzických sil i sociálních kontaktů, také přibývá zdravotní omezení. Mění se také míra závislosti seniora na druhých osobách. S tímto je spojené riziko vzniku určité nerovnováhy ve vzájemných vztazích a to může vést k nerespektování důstojnosti člověka, sociální izolaci až k převážení moci násilné osoby nad seniorem. Domácí násilí se může projevovat jako osvojené nevhodného chování ve vztazích v rodině a určitých životních situacích, které mohou jeho vznik podporovat. Tím jsou například závislost na druhých, sociální izolace, nízké sebevědomí, osamocení, závažnější onemocnění, společné soužití dospělých dětí a vnoučat se seniory.⁵¹ Osoby blízké či příbuzní, kteří svým špatným, neempatickým přístupem úmyslně nebo z nedbalosti zanedbávají péči o seniora, stávají se pachateli domácího násilí. V České republice stoupá počet odhalených případů páchaného násilí na seniorech. Skutečností je, že v každém druhém případě jsou násilnými osobami vlastní potomci. Téměř čtvrtina osob vykázaných se společné domácnosti se dopouští generačního nebo trans generačního násilí. Senioři mají často obavu vyhledat pomoc, mají strach z pomsty, z nárůstu agrese násilné osoby, také mnohdy pociťují stud a považují jednání za svou vinu, selhání ve výchově svých potomků.⁵²

2.7 Příčiny domácího násilí páchaného na seniorech

Vzhledem k přirozeným změnám souvisejících se stářím jsou senioři obzvlášť zranitelnou skupinou. K těmto změnám patří například pokles fyzických a psychických sil seniora, předpokládaná výskyt závažnějších fyzických i psychických onemocnění,

⁵⁰ Světový den proti násilí páchaném na seniorech. *Police České republiky* [online]. 2022 [cit. 2023-03-04]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/svetovy-den-proti-nasili-pachanem-na-seniorech.aspx>

⁵¹ KOSAŘOVÁ, J., *Přehled problémů v oblasti prevence a poskytování pomoci v oblasti domácího násilí a syndromu týrání a zanedbávání (EAN) páchaného na seniorech s dopadem na sociální a zdravotní oblast.* [online]. 2023 [cit. 2023-03-01]. Dostupné z: https://www.domaci-nasili.cz/wp-content/uploads/prehled_problemu.pdf. s. 6-7

⁵² *Ochraňte seniory před násilím. Stop násilí* [online]. 2013 [cit. 2023-03-01]. Dostupné z: <https://stopnasili.cz/wp-content/uploads/2014/11/ochraňte-před>. s. 4-5

snížená soběstačnost, zvýšená závislost na pomoci a péči druhých, skromnější peněžní prostředky, méně sociálních kontaktů a také obtížnější přístup k novým informacím.⁵³

Určit přesně ohraničenou příčinu vzniku domácího násilí nelze zcela jednoznačně. Nejčastěji se jedná o jednotlivé rizikové faktory, které se vzájemně ovlivňují nebo spolu souvisí. Rizikové faktory se vyskytují, jak na straně ohrožené osoby, tak na straně násilné osoby. Na základě těchto rizikových faktorů se může zvyšovat pravděpodobnost vzniku domácího násilí. Podle Zimmelové a Stolína mezi faktory, které zvyšují ohrožení seniora špatným zacházením, patří: celkově špatný zdravotní stav, poruchy kognitivních a komunikačních funkcí, nejčastěji spojené se stařeckou demencí nebo Alzheimerovou nemocí, snížená schopnost postarat se sám o sebe, větší sociální izolace, soužití s agresorem a závislost na něm, také nedostatek sociální podpory z vnějšího okolí.⁵⁴ U pachatelů domácího násilí lze uvést jako rizikové faktory například: závislost na alkoholu nebo drogách, osobnost pachatele, výskyt nějakého onemocnění, narušené vztahy v rodině, existenční problémy v rodině nebo také přetížení v rodině, které může vést k nedostatečnému pečování o seniora, v neposlední řadě také závislost ohrožené osoby na násilné osobě, která může být nejen emoční, ale i materiální a bytová.⁵⁵

Další z autorů uvádí jako příčiny špatného chování vůči seniorům několik teoretických modelů. *Situační model*, ten vzniká při přetížení pečující osoby o seniora. Pečovatel nezvládá stres spojený s náročností péče. *Teorie směny* ukazuje příčinu v nerovnoměrném rozložení přijímané a poskytované pomoci mezi pečovatelem, tedy násilnou osobou a seniorem. Dalším modelem je *politicko-ekonomická teorie*. Poukazuje na postupné sociální vyloučení osob vyššího věku ze společnosti, kdy se téměř nemohou podílet na ekonomickém, kulturním a politickém životě. Další teorií je *feministická teorie*. Ta hovoří o nebezpečí nerovnoprávného postavení mužů a žen. Hlavní příčinou je snaha mužů o udržení kontroly a dominance nad ženami. Mezi další teoretické modely špatného chování patří *psychopatologie*. Zde se jedná o násilnou osobu, která je mentálně nebo emocionálně narušená. Jako poslední teorii uvádí *teorii sociálního učení*. Ta poukazuje na zkušenost pachatele s psychickým nebo fyzickým násilím v dětství.⁵⁶

2.8 Dopady domácího násilí páchaného na seniorech

Domácí násilí páchané na seniorech, je tak závažný patologický jev, který bohužel nezůstává bez následků. Oběť domácího násilí musí čelit stresovým situacím, které vedou k ovlivňování jejího dalšího chování a prožívání v následujícím životě. Pro ohroženou osobu je charakteristické určité iracionální chování v reakci na probíhající domácí násilí. Dopady domácího násilí mají obrovský vliv na psychický i fyzický stav ohrožené osoby.

⁵³ Srov. Život 90, *Příručka pro pečující – jak násilí předcházet a jak ho řešit*, s. 9

⁵⁴ Srov. Kolektiv autorů, *Domácí násilí - násilí na mužích a seniorech*, s. 83

⁵⁵ Srov. Tamtéž, s. 82-84

⁵⁶ Srov. ŠPATENKOVÁ, N., a kol., *Krizová intervence pro praxi*, s. 131-132

Při domácím násilí dochází k opakovanému týrání psychicky, fyzicky nebo sexuálně osobou, která je oběti blízká, důvěřuje jí a žije s ní ve společné domácnosti. U obětí domácího násilí často dochází k rozvoji tzv. *syndromu týrané osoby*. „Syndrom týrané osoby můžeme definovat jako soubor specifických charakteristik a důsledků, které vedou ke snížení schopnosti efektivně reagovat na prožívání násilí.“⁵⁷

2.8.1 *Syndrom týrané osoby*

Syndrom týrané osoby se projevuje různými způsoby, například jako posttraumatická stresová porucha, naučená bezmocnost, sebezničující zvládající strategie.⁵⁸

Posttraumatická stresová porucha

Téměř každá oběť domácího násilí se velmi špatně vyrovnává s prožívaným násilím. Často se po takových traumatických prožitcích vyvíjí různé příznaky posttraumatické stresové poruchy. Jejimi projevy mohou být například: flashbacky, tzn. znovuprožívání traumatických situací, dále poruchy spánku, poruchy příjmu potravy, popírání pocitů, přehnané reakce, obtíže s koncentrací, vznětlivost a stres. V návaznosti na tyto projevy nejsou oběti schopny přirozeně ventilovat své negativní emoce, jako je třeba hněv. S tím souvisí i to, že se více vyhýbají konfliktním situacím a při kontaktu s autoritou se projevují spíše submisivně.⁵⁹ Uvedené projevy posttraumatické stresové poruchy mohou mít u seniorů velký vliv na jejich zdravotní stav, a to nejen fyzický, kdy mohou vznikat různá onemocnění, ale i na psychický. Senior jako oběť domácího násilí může trpět větším pocitem strachu, bezmoci a to v souvislosti se ztrátou moci a kontroly nad svým životem. Identifikovat můžeme i pochybnosti o své osobě a o smyslu svého života.⁶⁰

Naučená bezmocnost

Naučená bezmoc se vyvíjí u oběti domácího násilí dlouhodobě a to převážně po opakovaných neúspěšných pokusech o řešení probíhajícího násilí. Na základě těchto zkušeností, že žádný pokus o řešení nebo o změnu nevede k ukončení násilí, dochází ke stavu beznaděje a bezmocnosti. Oběť ztrácí sebeúctu, s tím souvisí nejistota, nerozhodnost, ztráta radosti ze života a určitým způsobem i smyslu života.⁶¹

Sebezničující zvládací strategie

Dalším způsobem, kterým se může projevovat syndrom týrané osoby je sebezničující zvládací strategie. Oběť probíhajícího násilí začíná mít pocit, že není jiná možnost než dál situaci snášet a nějak ji ustát. Nezřídká z těchto důvodů volí další autodestruktivní

⁵⁷ Cit. ŠEVČÍK, D., ŠPATENKOVÁ, N., *Domácí násilí*, s. 42

⁵⁸ Srov. ŠEVČÍK, D., ŠPATENKOVÁ, N., *Domácí násilí*, s. 42

⁵⁹ Srov. MARVANOVÁ-VARGOVÁ, B., *Partnerské násilí*, s. 42-45

⁶⁰ Srov. ŠEVČÍK, D., ŠPATENKOVÁ, N., *Domácí násilí*, s. 43

⁶¹ Srov. ŠEVČÍK, D., ŠPATENKOVÁ, N., *Domácí násilí*, s. 44

taktiky, jako jsou alkohol a jiné návykové látky nebo může mít sebevražedné nebo vražedné sklony. Většina seniorů, na kterých je páchané násilí, jsou velmi zranitelní a často již fyzicky i psychicky vyčerpaní, aby násilnému chování mohli nějakým způsobem nebo prostředky vzdorovat. Mnohdy dochází k tomu, že násilnou osobu omlouvají, popírají vážnost situace, bagatelizují následky násilí a také odmítají možnosti pomoci.⁶²

⁶² Srov. ŠEVČÍK, D., ŠPATENKOVÁ, N., *Domácí násilí*, s. 44-45

3 Možnosti pomoci a řešení na území Českobudějovicka

V této kapitole se zaměřím na možnosti pomoci a řešení domácího násilí na území Českobudějovicka. Kapitola bude rozdělena do třech základních částí. V první budou obecně popsané možnosti pomoci a řešení domácího násilí vlastním úsilím. Druhá část bude zaměřena na systém pomoci pro osoby ohrožené domácím násilím v České republice a to pomocí třech vzájemně provázaných pilířů. Jedná se o Policii České republiky, Intervenční centra a soudy. V třetí části popíši telefonickou krizovou pomoc a poslední část se zaměří na konkrétní možnosti pomoci na území Českobudějovicka. A to organizace poskytující pomoc a řešení domácího násilí s využitím sociální práce.

3.1 Vlastní úsilí k životu bez násilí

Počátečním krokem pro ohroženou osobu domácím násilím může být svěřením se svojí nepříznivou situací osobě blízké nebo někomu z bližšího okolí. Pokud nikoho takového nemá, poté bude prvním krokem nejpravděpodobněji kontakt s odborníkem, který bude nápomocen v tom, jak dále postupovat. V nepříznivé situaci je možné využít mnoha organizací, kde by měla být poskytnuta pomoc, podpora nebo bližší poradenství, na koho nebo kam se dále obrátit. Jedná se například o praktické lékaře, nemocnice, policie státní a městská, obecní nebo městské úřady a jejich přestupkové oddělení, manželské poradny, krizová nebo intervenční centra a různé krizové linky. V případě, že se ohrožená osoba rozhodne domácí násilí ukončit, může se obrátit na podporu státních složek. Je jejich povinností případy domácího násilí řešit. Ochrana před domácím násilím je v České republice upravena zákonem č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, dále zákonem 89/2012 Sb., Občanským zákoníkem.⁶³

K vlastnímu úsilí patří mimo jiné i prevence domácího násilí. Pro seniora je dobré se předem připravit na nadcházející životní situace. Myslet na to, kde ve stáří bude žít a chovat se finančně odpovědně. Také je důležité vyvarování se rizikovým situacím. Tím se může zmírnit pravděpodobnost vzniku nějaké formy domácího násilí. A to například převody majetku za života seniora, přehnaná finanční podpora pro členy rodiny, návrat dospělých potomků do domácnosti seniora. Zásadní roli zde má vnímání vlastní hodnoty a důstojnosti i ve stáří. Dále aktivní udržování sociálních kontaktů a aktivní prožívání volného času.⁶⁴

⁶³ Ochrana před domácím násilím. *Domácí násilí* [online]. 2023 [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: <https://www.domacinasili.cz/ochrana-pred-domacim-nasilim>

⁶⁴ Srov. Život 90, *Příručka pro pečující – jak násilí předcházet a jak ho řešit*, s. 11-16

3.2 Tři pilíře proti domácímu násilí

Ochrana před domácím násilím je v České republice postavena na třech vzájemně provázaných pilířích. Jedná se o:

- Policii České republiky
- Intervenční centra
- Soudy - rozhodující ve věcech civilních

V České republice je ochrana před domácím násilím postavena na ochraně ohrožené osoby domácím násilím v jejím prostředí. Ochrana je nastavena jak osobní, tak teritoriální. Z domácnosti, kde dochází k domácímu násilí, odchází na stanovenou dobu násilná osoba, nikoliv ohrožená osoba. Na základě toho získává ohrožená osoba dostatek času a prostoru k vyhodnocení situace a promyšlení dalších postupů k řešení situace.

3.2.1 Policie ČR

Úkolem Policie České republiky (dále jen PČR) je chránit bezpečnost osob a majetku a předcházet trestné činnosti, a to na základě zákona č. 273/2008 Sb., o PČR. V rámci domácího násilí je důležité poskytnout obětem účinnou pomoc a podporu, pokud je to nezbytné tak i péči. Pro PČR je v současné době průlomem v boji proti domácímu násilí tzv. Institut vykázaní.

Institut vykázaní je preventivním opatřením při ochraně ohrožené osoby domácím násilím. Násilnou osobu je možné vykázat i v její nepřítomnosti. Institut vykázaní je na dobu 10 dní, tuto dobu nelze zkrátit. Do 24 hodin od vykázaní kontaktuje PČR Intervenční centrum a soud o vykázaní násilné osoby. Policejní kontrola o dodržení vykázaní probíhá do třech dnů od vykázaní. Pokud v budoucnu dochází k opakovaným projevům domácího násilí, může se institut vykázaní opětovně uplatnit.⁶⁵ V případě, že vykázaní není dostatečné v ochraně před domácím násilím, tak je možné podat návrh na tzv. předběžné opatření u soudu. V praxi policista vyhodnotí, zda jsou přítomné znaky domácího násilí, tzn. opakovanost násilí, jeho eskalace, neměnné role a společná domácnost. Dále vyhodnotí informace získané od oznamovatele, ohrožené osoby, násilné osoby, případně dalších osob. Po zjištění všech dostupných informací, může policista přistoupit k vykázaní násilné osoby. Také minulost v dané domácnosti, zda již bylo násilí řešeno a jakým způsobem.⁶⁶

V rámci institutu vykázaní je policista povinen poučit nejen vykázanou osobu o jejích právech a povinnostech, ale i ohroženou osobu o jejích možnostech, a to podle § 46 zákona č. 237/2008 Sb., o PČR.

⁶⁵ Zákon č.273/2008 Sb., o Policii České republiky [online]. 2008 [cit. 2023-03-15]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2008-273?text=vykazani>

⁶⁶ Srov. ŠEVČÍK, D., ŠPATENKOVÁ, N., *Domácí násilí*, s. 132

„§ 46 - Policista poučí ohroženou osobu o:

- a) Možnosti podání návrhu na vydání předběžného opatření podle zákona o zvláštních řízeních soudních,
- b) možnosti využití psychologických, sociálních nebo jiných služeb v oblasti pomoci obětem násilí a
- c) následcích vyplývajících z uvedení vědomě nepravdivých údajů, k nimž policista při vykázání přihlíží.“⁶⁷

Při zásahu policie je důležité sdělení všech informací od ohrožené osoby. Senioři jsou obzvláště zranitelnou skupinou osob a často se policie obávají nebo probíhající domácí násilí provází další náročnější situace, které musí senioři řešit. Je tedy potřeba poskytnout jim informace o možnosti obrátit se na Intervenční centrum, kde mohou využít sociálně-právního poradenství a psychologické pomoci. Případně kontakty na další sociální služby nebo občanská sdružení.

3.2.2 *Intervenční centra*

Intervenční centra (dále jen IC) tvoří druhý pilíř ochrany před domácím násilím v České republice. IC byla zřízena na základě zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, a to pro osoby, které potřebují radu nebo pomoc v oblasti domácího násilí a následného pronásledování. Služba IC může být poskytnuta na základě vykázání násilné osoby PČR ze společné domácnosti, kdy je ohrožená osoba nejpozději do 48 hodin zkontaktována a jsou jí nabídnuty služby IC. Dále ohrožené osobě bez vykázání násilné osoby ze společné domácnosti a také lidem, kteří se chtějí poradit o možnostech řešení nepříznivé situace související s domácím násilím.⁶⁸

Centra zprostředkovávají obětem domácího násilí odbornou pomoc a podporu. Pokud dojde k policejnímu vykázání, tak je povinností IC po doručení rozhodnutí o vykázání kontaktovat ohroženou osobu a nabídnout jí pomoc, podporu a další služby. Dalším úkolem IC je koordinace zúčastněných institucí, například OSPOD, Policie České republiky a další organizace.⁶⁹ IC usilují o zajištění bezpečného prostředí pro ohroženou osobu domácím násilím, dále o řešení krizových situací a o navrácení do běžného života.

Sociální služba IC je poskytována na základě dobrovolnosti a je na ohrožené osobě, zda ji využije. Služby v rámci IC jsou bezplatné a mohou být poskytovány anonymně. Formou ambulantní v prostředí IC, v opodstatněných případech lze služby poskytnout formou terénní, musí být přítomni dva pracovníci IC nebo také formou pobytovou, pokud jsou prostorové podmínky, jinak sjednané krizové lůžko.⁷⁰

⁶⁷ Zákon č.273/2008 Sb., o Policii České republiky [online]. 2008 [cit. 2023-03-15]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2008-273?text=§ 46>

⁶⁸ Zákon č.108/2006 Sb., o sociálních službách [online]. 2006 [cit. 2023-03-16]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108?text=60a>

⁶⁹ O domácím násilí. *Arcidiecézní charita Praha* [online]. 2023 [cit. 2023-03-16]. Dostupné z: <https://praha.charita.cz/sluzby/magdala/o-domacim-nasilii/>

⁷⁰ Srov. ŠEVČÍK, D., ŠPATENKOVÁ, N., *Domácí násilí*, s. 145-146

Odborně vzdělaní sociální pracovníci mohou svým klientům poskytnout individuální psychologickou podporu, sociálně-právní pomoc, sestavení bezpečnostního plánu a další potřebné informace při řešení obtížné situace a při uskutečnění následujících kroků zpět k běžnému životu, také je možnost zprostředkování dalších sociálních služeb jiných organizací.

3.2.3 Soudy

Třetím pilířem v oblasti ochrany proti domácímu násilí jsou soudy a trestně-právní ochrana. Dalším průlomem v boji proti domácímu násilí je soudní ochrana zajištěná prostřednictvím tzv. předběžného opatření. Právní úprava předběžného opatření je zahrnuta v zákonu č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, a to konkrétně § 400 až § 414. Rozhodnutí o předběžném opatření soudu ve věci ochrany proti domácímu násilí je možné vydat pouze na návrh. Soud o návrhu rozhoduje bez jednání do 48 hodin od podání. V případě, že soud vyhoví návrhu na nařízení předběžného opatření, jeho trvání je nejvýše 1 měsíc. Při zahájení soudního řízení lze předběžné opatření opakovaně prodloužit, nejvýše ale na dobu 1 roku. Rozhodnutím o předběžném opatření uloží soud odpůrci podle § 405 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních soudních řízeních zejména, aby:

- „a) Opustil společné obydlí, jakož i jeho bezprostřední okolí, nezdržoval se ve společném obydlí nebo do něj nevstupoval,
- b) nevstupoval do bezprostředního okolí společného obydlí nebo navrhovatele a nezdržoval se tam,
- c) se zdržel setkávání s navrhovatelem, nebo
- d) se zdržel nežádoucího sledování a obtěžování navrhovatele jakýmkoliv způsobem.“⁷¹

Předběžné opatření ve většině případů domácího násilí navazuje na policejní vykazání. Nejpozději do 24 hodin od vstupu policisty do společné domácnosti, posílá policista záznam o vykazání soudu, který je příslušný k rozhodnutí o návrhu na vydání předběžného opatření. Ohrožená osoba má ze zákona možnost podání návrhu i v případě, že tomuto předběžnému opatření nepředcházelo policejní vykazání.

V rámci občanskoprávního řízení může ohrožená osoba řešit další souvislosti s probíhajícím domácím násilím, a to podání návrh na rozvod manželství, na vypřádání společného jmění manželů včetně společného bydlení, apod. Další role soudu je například spojená s trestním řízením, kdy rozhoduje o vině, případném trestu a jeho následném výkonu. Děje se tak v případě, že se násilná osoba dopustila trestného činu vůči ohrožené osobě nebo svým jednáním porušovala nařízené vykazání případně předběžné opatření soudu.

V současnosti je uplatňován spíše preventivní přístup při řešení problematiky domácího násilí. Cílem není prvotně pronásledovat a postihovat násilné osoby, ale pomoc

⁷¹ Zákon č.292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních [online]. 2013 [cit. 2023-03-17]. Dostupné z: [https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2013-292?text=předběžné opatření](https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2013-292?text=předběžné%20opatření)

a podpora pro ohrožené osoby zastavit násilí včas a efektivně. Tento přístup je považován za nejvhodnější reakci na domácí násilí a je doporučován OSN, a poslanci Evropského parlamentu pro svoji komplexnost a efektivnost. Jeho princip je postavený na sociální a právní ochraně ohrožených osob. Jde o využití opatření a prostředků správních orgánů, a to policie, soudů a poskytovatelů sociálních služeb.⁷²

3.3 Telefonické krizové linky

Telefonická krizová linka může být často prvním krokem, který senior jako ohrožená osoba domácím násilím uskuteční. Linky fungují v rámci celé České republiky, nejen na území Českých Budějovic. Krizová telefonická pomoc poskytuje klientovi kontakt s kvalifikovaným pracovníkem. Pracovník je proškolený k tomu, aby byl schopen volajícímu aktivně naslouchat, poskytnout mu dostatečný prostor na vyjádření a také dostatečnou podporu k vlastnímu řešení jeho krizové situace. Volající je pracovníkem linky také informován o možnostech další péče. Pro seniora, který se ocitl v krizové situaci, může být využití telefonické krizové pomoci méně stresující než osobní kontakt, nemusí mít obavu z jiného prostředí a také je zde možnost okamžité pomoci, protože mnohé linky fungují 24 hodin denně. Klient může zavolat v okamžiku akutní krize. Další výhodou je dostupnost, potřeba je pouze telefon a vytočit číslo krizové linky. V současnosti má mobilní telefon převážná většina seniorů. Mezi nevýhody telefonní krizové intervence uvádí Špatenková například absenci vizuálního klíče. To znamená, že si pracovník linky nemůže vytvářet úsudky z osobního kontaktu. Při osobním kontaktu je možné využívat neverbálních projevů pro vytváření názoru o klientovi. Také se může stát, že se nepodaří pracovníkovi dostatečně rychlé navázání kontaktu a důvěry a klient zavěsí nebo může dojít k přerušení kontaktu z jiných důvodů, a to například slabého signálu mobilního operátora či vybité baterie mobilního telefonu. Nevýhodou je také nedostatečná zpětná vazba, kdy pracovník většinou nemá žádnou informaci o účinnosti telefonické intervence, hovory jsou převážně jednorázové.⁷³

Telefonické krizové linky poskytující pomoc pro seniory v oblasti domácího násilí jsou například:

- Linka seniorů Elpida, telefonní číslo 800 200 007, služba je bezplatná, k dispozici denně od 8:00 do 20:00 hodin
- Linka Senior telefon – Život 90, telefonní číslo 800 157 157, služba je bezplatná, k dispozici nepřetržitě 24 hodin denně
- Linka pomoci obětem – Bílý kruh bezpečí, telefonní číslo 116 006, služba je bezplatná, k dispozici 24 hodin denně

⁷² PROKŮPKOVÁ, A., *Tři pilíře – Policie České republiky* [online]. 2023 [cit. 2023-03-17]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/soubor/galerie-soubory-tri-pilire>

⁷³ Srov. ŠPATENKOVÁ, N., a kol., *Krizová intervence pro praxi*, s. 26-29

3.4 Organizace v oblasti domácího násilí na území Českobudějovicka

Organizace poskytující pomoc a řešení domácího násilí s využitím sociální práce na území Českobudějovicka jsou Bílý kruh bezpečí, Theia a Intervenční centrum. Na tyto organizace se senioři mohou obracet s problematikou domácího násilí.

Bílý kruh bezpečí

Bílý kruh bezpečí je humanitární spolek, který pomáhá již od roku 1991 obětem trestných činů. Působí po celé české republice. V Českých Budějovicích se nachází poradna, která je registrovanou službou dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Poradna poskytuje odborné sociální poradenství ambulantní a terénní formou. Cílovými skupinami, na které se poradna zaměřuje, jsou oběti domácího násilí, oběti obchodu s lidmi a oběti trestné činnosti. Pomoc, kterou poradna poskytuje, respektuje individuální osobnost a potřeby klientů. Jedná se o komplexní formu pomoci, do které patří právní informace, psychologické a sociální poradenství a další informace o navazujících službách, případně doporučení nebo zprostředkování potřebné služby. Poradenství je poskytované bezplatně, diskrétně a nestranně, to znamená, že poradna je otevřena všem bez rozdílu, je zde vždy respektován klient a jeho rozhodnutí, jak bude svoji krizovou situaci řešit dál.⁷⁴ Bílý kruh bezpečí se zaměřuje také na prevenci. V rámci prevence vydala již několik informačních materiálů. Mimo jiné i brožuru Chraňte své bezpečí – soubor rad a informací pro seniory. Ta zahrnuje informace o všech opatření, které jim mohou pomoci zajistit zvýšené osobní bezpečí a kontakty, kam se obrátit.⁷⁵

Theia

Organizace Theia je krizové centrum v Českých Budějovicích, poskytující dvě registrované služby podle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Jedná se o odborné sociální poradenství a krizovou pomoc. Služby jsou určeny pro všechny osoby, nacházející se v nepříznivé životní situaci, kterou nejsou schopni řešit z vlastních zdrojů. Odborné sociální poradenství nabízí pomoc v orientaci klientovo práv a povinností a podporu v řešení jejich nepříznivé situace. Organizace působí v celém jihočeském kraji. V Českých Budějovicích je tyto služby poskytována ambulantně, bezplatně, s důvěrou a pro všechny osoby bez rozdílu. Poradenství v organizaci se zaměřuje nejen na sociálně právní poradenství, ale také na finanční a dluhovou problematiku, diskriminaci, porušování lidských práv a svobod a majetkoprávní pracovně právní vztahy. Služba „Pomoc v krizi“ je zacílena na klienty v krizi nebo klienty, kteří jsou či se mohou stát oběti trestné činnosti, to znamená i domácího násilí. Při krizové pomoci je poskytována krizová intervence a socioterapeutické činnosti, které klienta podpoří v překonání krizové

⁷⁴ Poslání a činnost. *Bílý kruh bezpečí* [online], 2023 [cit. 2023-03-23]. Dostupné z: <https://www.bkb.cz/o-nas/poslani-a-cinnost>

⁷⁵ Publikáční činnost. *Bílý kruh bezpečí* [online], 2023 [cit. 2023-03-23]. Dostupné z: <https://www.bkb.cz/o-nas/publikacni-cinnost>

stavu a také v začátku terapeutického procesu. Dále je možné využít pomoc při uplatňování práv, psychosociální podporu a podporu v komunikaci s orgány státní správy a Policie. Službu je možné poskytnout i formou terénní. Krizová pomoc se zaměřuje na to, aby pomoc byla včasná a dostupná všem, kteří ji potřebují, a to především pro klienty v krizi, například při akutních a mimořádných událostech jako jsou ztráta blízké osoby, dopravní nehody, oběti trestné činnosti, vážné onemocnění, oběti domácího násilí.⁷⁶

Intervenční centrum – Diecézní charita České Budějovice

Intervenční centrum v Českých Budějovicích je registrovanou službou na základě zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, a to pro osoby od 16-ti let, které potřebují pomoc nebo poradenství v oblasti domácího násilí a následného pronásledování. Jedná se o klienty, kteří jsou ohroženi domácím násilím s vykázaním násilné osoby ze společné domácnosti, dále o ohrožené osoby domácím násilím bez vykázaní násilné osoby a pro osoby, které se chtějí informovat o možnostech a řešení domácího násilí, které třeba probíhá v jejich blízkém okolí. Služby intervenčního centra jsou poskytovány formou ambulantní v prostorách poradny nebo terénní, kdy za klientem dojíždí sociální pracovník intervenčního centra do jeho domácnosti nebo na jiné místo s ohledem na přání klienta. Intervenční centrum, svým klientům na základě jejich potřeb, může poskytnout služby krizové intervence při akutní krizi, pomoc při zajištění bezpečí sestavením bezpečnostního plánu případně zprostředkováním ubytování, pomoc při sepsání právních podání, například předběžného opatření, dále podporu stabilizace psychického stavu, podporu stabilizace klientovi sociální situace a zprostředkování další potřebné pomoci. Kroky podpory a pomoci by měly vést k řešení krizové situace zapříčiněné domácím násilím a příprava na život bez násilí. Také by měly vést k posílení schopností klienta, aby měl sílu řešit svou situaci, aby získal důvěru ve své schopnosti a dovednosti. Služby Intervenčního centra jsou poskytovány bezplatně, diskrétně, s důvěrou a respektem ke klientově individuální situaci a jeho potřebám. Cílem sociální služby je klient žijící v bezpečném prostředí, který posiluje své schopnosti řešit nepříznivé situace a také svou psychickou stabilitu.⁷⁷

⁷⁶ Informace o sociálních službách. *Theia* [online] 2023 [cit. 2023-03-23] Dostupné z: <https://www.theia.cz/o-nas/informace-o-socialnich-sluzbach/>

⁷⁷ Intervenční centrum pro osoby ohrožené domácím násilím. *Diecézní charita České Budějovice* [online] [cit. 2023-03-23]. Dostupné z: <https://www.dchcb.cz/jak-pomahame/sluzby-strediska-dchcb/intervencni-centrum/>

4 Příběhy seniorů, obětí domácího násilí

Tato kapitola nabídne pohled na to, jak může vypadat spolupráce ohroženého seniora a sociálního pracovníka v organizaci, zabývající se problematikou domácího násilí. Příklady ukazují, jak ohrožení senioři reagují, pokud je na nich páchané domácí násilí. V kapitole budou uvedeny tři příklady klientů Intervenčního centra a jejich spolupráce se sociálním pracovníkem. V jednotlivých příkladech se propojuje teorie domácího násilí a její využití při sociální práci se seniorem, který je obětí domácího násilí.

4.1 Příběh paní Anny

Paní Anna (75 let) se obrátila telefonicky na Policii ČR s žádostí o pomoc. Popisovala, že její dospělý syn (50 let) ji finančně využívá a ubližuje jí. Syn žil dlouhodobě v bytě matky, byl tou dobou již několik let rozvedený, bez stálého zaměstnání a ve zvýšené míře užíval alkohol. Na základě opakovaných stupňujících se fyzických útoků od syna se paní Anna rozhodla situaci řešit. Policie ČR jejího syna vykázala ze společné domácnosti na 10 dní. Paní Anna byla zkontakтовána Intervenčním centrem na základě úředního záznamu o vykázání, které Intervenčnímu centru zasílá Policie ČR. Povinností Intervenčního centra je kontaktovat ohroženou osobu do 48 hodin po vykázání a nabídnout jí své služby.

Spolupráce s Intervenčním centrem:

Sociální pracovnice poprvé kontaktovala paní Annu následující den, po vykázání syna Policií ČR ze společné domácnosti a nabídla jí služby Intervenčního centra. Klientka se se sociální pracovnící domluvila na osobní konzultaci. Při první osobní konzultaci byla klientka velmi rozrušená, sdělovala svůj strach a obavy, co se bude dít dál, jak se bude její syn chovat, jestli ji bude kontaktovat, také se za situaci cítila vina a styděla se. Paní Anně sociální pracovnice poskytla krizovou intervenci a během rozhovoru zdůrazňovala, že za páchané násilí může pachatel. V dalších krocích klientce nabídla služby Intervenčního centra, a to například odborné sociálně právní poradenství.

Při konzultaci klientka sociální pracovníci mluvila o své situaci. Syna z počátku litovala a věřila mu, že se opět postaví na vlastní nohy, najde si zaměstnání a časem i bydlení. Bohužel se tak nestalo. Syn postupně začal ve větší míře užívat alkohol, až se z toho stala každodenní záležitost. Problém s alkoholem si nepřiznával, popíral ho a léčit se odmítal. Na chod domácnosti své matce nepřispíval, vše hradila sama ze svého starobního důchodu. O veškeré nákupy potravin se také starala matka, bez jakéhokoliv příspěvku od syna. Pokud nebylo denně nějaké připravené jídlo k dispozici, syna to velmi podráždilo a byl na matku hrubý a nadával jí. Také vyžadoval po matce finanční obnos, aby si mohl zakoupit alkohol. Pokud mu žádanou částku neposkytla, došlo z jeho strany

ke shazování, sprostým nadávkám, postupně došlo i na fyzické útoky. Syn se postupně zadlužoval jinde a své dluhy nesplácel. Paní Anna měla oprávněný strach z možné exekuce. Syna opakovaně žádala, aby se z bytu odstěhoval. On vždy reagoval posměšně a odstěhování odmítal. Obava paní Anny se postupně prohlubovala, byla bezmocná, nevěděla, co dělat dál. Bohužel se i stupňovali fyzické útoky od syna, klientka začala mít strach o své zdraví a život. K rozhodnutí situaci řešit, ji přiměl poslední synův útok, který byl popsán v úředním záznamu o vykázání od policisty. Incident se odehrál v kuchyni, kde paní Anna právě obědvala. Syn k ní přistoupil, byl již viditelně pod vlivem alkoholu, začal se dožadovat určitého finančního obnosu, klientka odmítla. Syn ji začal nadávat, ponižovat ji, poprvé ji pohrozil i smrtí. Následoval fyzický útok, kdy ji nejprve škrtil, poté s ní lomcoval a strčil do ní tak, že upadla na podlahu. Dále začal, demolovat vybavení kuchyně. Vzal jídelní židli a mlátil s ní o kuchyňskou linku. Paní Anna vyběhla z bytu a ze svého telefonu přivolala Polici ČR, která násilného syna vykázala na 10 dní ze společné domácnosti.

Klientka se po osobní konzultaci rozhodla podat předběžné opatření, kterým lze vykázání prodloužit o 30 dnů. Byly ji podány informace o předběžném opatření a dalších možných krocích, to ji uklidnilo a byla ráda, že ví, jaké kroky dále může uskutečnit. Paní Anna věřila, že by to mohlo být dostačující, aby si syn našel jiné bydlení a třeba se změnil a začal své problémy řešit. Ve svém bytě nechala vyměnit zámek, aby se syn do bytu nemohl dostat. Klientku nicméně trápilo to, že má o svého syna strach, nevěděla, kde teď bydlí a jestli je v pořádku. Paní Anna se rozhodla zkontaktovat svého bývalého manžela, synova otce, zda nemá nějaké informace. Byla překvapená, když se dozvěděla, že syn je momentálně u něj a jeho přítelkyně. Bývalý manžel ji řekl, že u něj ale dlouhodobě být nemůže a že se pokusí o to, aby se syn šel léčit a začal řešit své problémy.

Syn ji opětovně kontaktoval a prosil, aby se mohl vrátit zpět. Sliboval, že se bude snažit, ale na léčbu nepůjde. Klientka mu opětovně sdělovala, že už to není možné. Mohou být v kontaktu, ale už nemohou společně být v jedné domácnosti. Při opětovném kontaktu byl syn na matku hrubý a nadával jí. Klientka se necítila v bezpečí. Za pomoci Intervenčního centra podala návrh na prodloužení předběžného opatření. Prodloužení může zajistit dostatek času k řešení domácího násilí. Předběžné opatření nakonec trvalo po dobu 7 měsíců. Během té doby kontaktování klientky ze strany syna zcela neustalo, ale komunikace s ním se uklidnila. Syn se během té doby rozhodl pro léčbu s alkoholem a začal aktivně řešit své problémy. Našel si bydlení, kde měl nově trvalé bydliště. Tím došlo ke zrušení trvalého pobytu syna u klientky. Ta se nadále nemusela obávat exekuce.

Sociální pracovnice během osobních konzultací mapovala situaci klientky. Syn se na své matce dopouštěl ekonomického, psychického a fyzického domácího násilí. Na tomto příběhu je vidět dlouhodobost a postupná eskalace násilí. Klientka měla pocit viny a studu za synovo jednání. Její lítost nad situací a pochopitelná silná citová vazba k synovi, měla velký dopad na její psychickou stabilitu. Vzhledem k tomu, že nikoho dalšího z rodiny jako oporu neměla, byla důležitá zvýšená podpora ze strany Intervenčního centra.

4.2 Příběh pana Petra

Pan Petr (85 let) žije v rodinném domě se svým vnukem (35 let). Svého vnuka má v péči od jeho deseti let. Vnukovi rodiče byli drogově závislí (pervitin) a svého syna fyzicky trestali. Syn byl závislým rodičům z péče odebrán. Pan Petr si vnuka vzal do své péče, přesto, že už v té době neměl manželku, zemřela po vážné nemoci. Několik let spolu vycházeli bez větších problémů. Přibližně posledních 10 let vnuk nepracuje, není evidován ani na úřadu práce a ve zvýšené míře užívá alkohol. Díky tomu je pak velmi agresivní. Panu Petrovi na chod domácnosti nic nepřispívá, naopak často po něm vyžaduje finanční příspěvek. Vnuk si do rodinného domu zve kamarády a na základě jejich výzvy, svého dědu před nimi (pro jejich pobavení) fyzicky napadá. Vnuk má i nějaké dluhy, které neřeší. Už 3x došlo k přivolání Policie ČR a vykázání na 10 dní ze společné domácnosti. Po návratu vnuka byla vždy několik týdnů situace o trochu lepší. Potřetí již chtěl pan Petr situaci více řešit a navázat spolupráci s Intervenčním centrem.

Spolupráce s Intervenčním centrem:

Sociální pracovnice po každém vykázání vnuka ze společné domácnosti zkontaktovala pana Petra s nabídkou služeb Intervenčního centra. Klient si pracovníci vyslechl, ale s poděkováním odmítl. Že si s vnukem nějak poradí. Je to bývalý voják a měl pocit, že ho nějak zvládne. Po třetím vykázání ze společné domácnosti pan Petr na spolupráci s IC změnil názor a domluvil si se sociální pracovníci termín osobní konzultace. Klientovi během konzultace byly nabídnuty služby, které IC nabízí a také možnost asistence policie při vystěhování vnuka. Sociální pracovníci klient vysvětlili, že si další kroky, které udělá, musí ještě promyslet. Ta klienta ubezpečila, že ať se rozhodne jakkoliv, že to bude respektovat. Zároveň musela s panem Petrem promluvit o možných rizicích spojených se společným bydlením s násilným vnukem. Alespoň tedy společně s klientem sestavili bezpečnostní plán pro případ ohrožení násilnou osobou. Klient má velmi dobré vztahy se svým sousedem, který je o klientově situaci obeznámen. Sám ho již před nějakým časem ohledně situace oslovila, když opakovaně slyšela křik a hluk z rodinného domu pana Petra. Bylo mu doporučeno, aby si se sousedkou domluvil signál, který v případě nebezpečí využije. Klientovi bylo také doporučeno, aby u sebe neustále nosil mobilní telefon, pro případ nouze a mohl si zavolat pomoc.

Během konzultace se u klienta projevovaly velké výčitky svědomí a pocit viny z výchovy syna, o kterém již několik let nemá žádné zprávy a za výchovu vnuka. Také se obával, aby se z vnuka nestal bezdomovec a neskončil ve vězení. Sdělil, že vnuk má i nějaké dluhy. Ale on je za něj může případně uhradit, kdyby došlo na nějaké exekuce. Sociální pracovnice jeho pocity reflektovala a podpořila ho v jejich projevu. S klientem následně pracovala na sejmutí viny za chování jeho syna a následně jeho vnuka. Upozornila ho, že hradit dluhy za vnuka není optimální řešení. Klient ale tento problém řešit nechtěl. Pan Petr v závěru konzultace slíbil, že se v případě potřeby určitě ozve.

Po několika měsících se klient ozval sám od sebe. Sociální pracovníci sdělil, že situace je stále stejná, vnuk případnou léčbu závislosti na alkoholu odmítá a vše se dokola opakuje. Domluvil si se sociální pracovnící osobní konzultaci, že by měl zájem o právní poradenství. Na konzultaci vyličil pracovníci svůj záměr. Chtěl by napsat závěť, kde by svůj rodinný dům odkázal nějaké dobročinné organizaci, která pracuje se seniory. S vnukem už chce dožít, ale nechce, aby po jeho smrti dům propil nebo zdemoloval se svými kamarády při jejich alkoholických večírcích. Rozhodl se, že po sepsání závěti svůj záměr vnukovi sdělí a věří, že by to mohlo třeba i pomoci k tomu, aby se vnuk změnil. Klientovi byla domluvena schůzka ohledně bezplatného právního poradenství.

Na tomto příběhu je vidět dlouhodobost a opakování domácího násilí. Vnuk se opakovaně dopouštěl na svém dědovi ekonomického, psychického a fyzického domácího násilí. Klient měl výčitky svědomí a pocit viny, za vnukovo jednání, za jeho výchovu. I přes probíhající domácí násilí se rozhodl s vnukem ve společné domácnosti zůstat a čelit domácímu násilí. Měl obavu, aby vnuk nezůstal na ulici nebo se nedostal do vězení.

4.3 Příběh paní Simony

Paní Simona (70 let) žije v rodinném domě s manželem (78 let), který ji slovně i fyzicky napadá v důsledku své poruchy osobnosti (emočně nestabilní porucha). Je agresivní, křičí na ni, strká do ní. Už došlo i k fyzickému útoku, kdy ji uhodil do tváře. Situace se zhoršuje. Paní Simona se manžela bojí, sama je invalidní a používá francouzské hole. Manžel jí je odnáší pryč, aby nikam nemohla dojít. Dělá ji naschvály, krade jí ovladač na TV a telefon, což jí vadí, protože ona tráví dny převážně doma, je téměř nepohyblivá. Pokud někde potřebuje odejít, tak jí pomáhá jejich dcera. Manžel se začal pomočovat a občas to dělá schválně, aby ji vyprovokoval ke slovní agresi a hádce, na kterou pak neadekvátně reaguje rozbíjením věcí v domě. Manželé mají dceru, která ale bydlí v jiném městě a za rodiči dojíždí přibližně jednou týdně. S paní Simonou několikrát do týdne telefonuje.

Spolupráce s Intervenčním centrem:

Paní Simona kontaktovala Intervenční centrum na základě podpory a pomoci své dcery. Se sociální pracovnící si domluvila osobní konzultaci. Na konzultaci se dostavila s dcerou. Ta situaci se svojí matkou řešila již několik let, ale sama klientka ji řešit nechtěla. Na manžela byla zvyklá a chtěla se o něj starat. Postupně ale začala mít zdravotní problémy a stala se téměř nepohyblivou. Pouze s dceřinou pomocí nebo někoho dalšího může odejít z bytu. Manžel klientky se tedy musel začít dělit o péči o domácnost. Na základě toho začal být více nespokojený, začalo se stupňovat jeho slovní napadání klientky, kdy ji ponižoval, že je neschopná, nic neumí. Klientka popisovala dlouhodobé psychické a fyzické násilí ze strany manžela, které trvá téměř celé jejich manželství. Dříve se projevovalo částečnou izolací od přátel a kolegů v zaměstnání, které si vykládala spíše

jako projevy žárlivosti a respektovala je. A to hlavně z důvodu, aby byl v rodině klid, nechtěla vyvolávat zbytečné hádky. Poté se přidalo slovní napadání, ponižování, následně došlo i k postrkování, které nakonec vyvrcholilo opakovanými fyzickými útoky a rozbíjením věcí v domácnosti. Klientčině manželovi byla před časem diagnostikována porucha osobnosti. Klientka částečně i z tohoto důvodu tolerovala manželovo zhoršující se chování, celkově ho spíše omlouvala a bagatelizovala. Situace ale došla do takové fáze, že ji klientka nezvládala a to i z důvodu svého zdravotního stavu. Na základě toho měla i psychosomatické problémy, často jí bolela hlava, špatně spala, bylo jí špatně od žaludku.

Sociální pracovnice během konzultace mapovala situaci a pojmenovávala vše, co jí klientka říkala a vysvětlovala, že násilí normální není a je vinou toho, kdo se ho dopouští. Upozorňovala na vážnost a složitost situace, když probíhá domácí násilí. Klientce byla poskytnuta krizová intervence, psychologická a citová podpora. Paní Simona byla velmi emotivní a nad vším projevovala velkou lítost. Že nechala dceru vyrůstat v takovém prostředí a i dál v dospělosti tomu musela přihlížet, aniž by s tím mohla něco dělat. Dále bylo klientce poskytnuto sociální poradenství, na základě kterého společně podaly žádost o byt na městském úřadě. V celkem krátké době byl nabídnut klientce bezbariérový jednopokojový byt s možností využití pečovatelské služby. Paní Simona se přestěhovala a dcera dál řešila situaci s otcem, zda zvládne sám být v jejich bytě nebo bude potřeba jiné řešení. Klientce velmi pomohlo přestěhování do bytu od města, v novém bytě je spokojená. K dceři se stěhovat nechtěla, chtěla zůstat v rodném městě a dceru a její rodinu nechtěla zatěžovat. Podat žádost o rozvod s manželem nechtěla, protože by přišla v budoucnu o vdovský důchod. Jak uvádí, měla s ním spoustu práce, velké nervy, týral ji denně, tak chce alespoň po jeho smrti mít jistou satisfakci.

Na tomto příběhu je vidět dlouhodobost a eskalace domácího násilí. Manžel se dopouštěl nejprve sociálního násilí, kdy klientku izoloval od jejího společenského prostředí, následovalo násilí psychické, a to formou slovního napadání, křičení, ponižování, dělání naschválů a vše vyvrcholilo fyzickými útoky, kdy manžel klientku nejprve postrkoval a nakonec došlo i na uhození do tváře. Klientka přesto chování dlouho tolerovala, omlouvala a bagatelizovala. A to hlavně z důvodu manželovo psychické poruchy osobnosti. Vše začala řešit až na základě svého zhoršujícího se fyzického i psychického stavu.

5 Cíl výzkumu, jeho metodika a vyhodnocení

5.1 Cíl výzkumu a jeho otázky

Cíl bakalářské práce je zmapovat aktuální možnosti pomoci a řešení v problematice domácího násilí páchaného na seniorech na Českobudějovicku.

Cílem výzkumu je popis zkušeností sociálních pracovníků, kteří se zabývají problematikou domácího násilí. A to například, jaké je povědomí seniorů o možnostech pomoci a řešení domácího násilí, dostupnost informací a organizací, nejčastější formy domácího násilí na seniorech a další. Území Českobudějovicka jsem vybrala záměrně, protože zde žiji a studuji. K dosažení cíle výzkumu, byly stanoveny dvě hlavní výzkumné otázky, které doplňují další podotázky připravené pro vedení rozhovorů se sociálními pracovníci. Pomocí otázek bych ráda přiblížila aktuální situaci domácího násilí páchaného na seniorech právě na Českobudějovicku.

Na základě uvedeného cíle bakalářské práce a cíle výzkumu byly stanoveny dvě hlavní výzkumné otázky, a to:

- Jaké jsou možnosti pomoci a řešení v problematice domácího násilí na seniorech na území Českobudějovicka a co by mohlo vést ke zlepšení aktuální situace?
- Jaké znaky, projevy a dopady jsou charakteristické pro domácí násilí na seniorech a jaké jsou nejčastější překážky v jeho včasné oznamování a řešení?

Otázky k polostrukturovaným rozhovorům se sociálními pracovníci:

1. Jaká je podle Vás dostupnost informací a organizací zabývajících se problematikou domácího násilí na seniorech na Českobudějovicku?
2. Jak problematiku domácího násilí páchaného na seniorech podle Vás vnímá naše společnost?
3. Jaké povědomí mají samotní senioři o možnostech pomoci a řešení v problematice domácího násilí?
4. Uvědomují si senioři, že je na nich páchané domácí násilí?
5. Jaká je podle Vás nejčastější forma domácího násilí na seniorech?
6. Jaké projevy/znaky má z Vaší zkušenosti domácí násilí, které je páchané na seniorech?
7. Jaké má dopady domácí násilí na seniora, jako oběť?

5.2 Metodika výzkumu

Vzhledem ke zvolenému tématu mé bakalářské práce, jsem se rozhodla teoretickou část doplnit kvalitativním výzkumem, Jako metodu jsem zvolila rozhovor s využitím techniky polostrukturovaného rozhovoru.⁷⁸

Výhod kvalitativního výzkumu je několik. A to, že se provádí na malém počtu respondentů, dále to, že výzkumník získává určitý vhled a pochopení souvislostí dané problematiky a v neposlední řadě je přínosem realizace rozhovorů v přirozeném prostředí respondentů. Kvalitativní výzkum je časově náročnější a výstup výzkumu se nemusí dát využít i v jiném prostředí, což může být určitou nevýhodou.⁷⁹

Forma polostrukturovaného rozhovoru nám nabízí možnosti určité otevřenosti a improvizace během dialogu s respondentem. Jednotlivé otázky můžeme během výzkumu doplňovat nebo podle potřeby přizpůsobovat. Každý rozhovor bude veden podle předem připravené skladby okruhů otázek, jejichž pořadí můžeme zaměňovat s ohledem na průběh dialogu. Na základě sběru a analýzy dat během kvalitativního výzkumu, bychom měli dojít k určitým závěrům a případným doporučením.⁸⁰

5.3 Charakteristika výzkumného souboru

Výzkumný vzorek byl vybrán prostřednictvím techniky účelového (záměrného) výběru. V případě tohoto výzkumu jsem se zaměřila na organizace věnující se problematice domácího násilí páchaného na seniorech na území Českobudějovicka.⁸¹

Výzkumný soubor tvořili sociální pracovníci dle Zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, které pracují v organizacích pracujících s oběťmi trestných činů a domácího násilí. Kritéria, na základě kterých byli respondenti vybráni:

- zaměstnání v organizaci zabývající se problematikou domácího násilí
- zařazení v rámci zaměstnání jako sociální pracovník dle Zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách
- ochota poskytnout rozhovor pro účel této bakalářské práce

Obrátila jsem se na organizace na území Českobudějovicka, které se zabývají problematikou domácího násilí. Zkontaktovala jsem tři vhodné organizace. Rozhovor se sociálním pracovníkem mi umožnily všechny kontaktované organizace:

- Diecézní charita České Budějovice – Intervenční centrum
- THEIA – krizové centrum, o.p.s., České Budějovice
- Poradna Bílý kruh bezpečí – BKB České Budějovice

⁷⁸ Při zpracování kvalitativního výzkumu vycházím z publikace MIŠOVIČ, J., *Kvalitativní výzkum se zaměřením na polostrukturovaný rozhovor*, s.29-40

⁷⁹ Srov. HENDL, *Kvalitativní výzkum*, s. 50-53

⁸⁰ Srov. MIOVSKÝ, M., *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*, s. 159-161

⁸¹ Srov. MIOVSKÝ, M., *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*, s. 135-138

Následně jsem oslovila sociální pracovníce, na které mě v jednotlivých organizacích odkázali. Ty jsem prostřednictvím telefonické nebo e-mailové komunikace seznámila s cílem mé bakalářské práce a cílem výzkumu, také jsme se domluvily na vhodném termínu setkání pro uskutečnění rozhovoru.

5.3.1 Vstupní údaje respondentů

Respondent 1

V organizaci zabývající se domácím násilím pracuje 1 rok. Předtím v oblasti sociální práce 10 let.

Respondent 2

V organizaci zabývající se domácím násilím pracuje 1 rok. Je to první pracovní příležitost v oblasti sociální práce po dokončení studia.

Respondent 3

V organizaci zabývající se domácím násilím pracuje 1 rok. Předtím v oblasti sociální práce 15 let.

Respondent 4

V organizaci zabývající se domácím násilím pracuje 6 let. Předtím v oblasti sociální práce nepracovala.

Respondent 5

V organizaci zabývající se domácím násilím pracuje 3 roky. Je to první pracovní příležitost v oblasti sociální práce po dokončení studia.

5.4 Sběr dat

Rozhovory se sociálními pracovníci proběhly v březnu 2023. Sociální pracovníce jsem osobně navštívila v jejich zaměstnání, tedy v prostředí jednotlivých organizací. Před každým rozhovorem jsem se zeptala, zda bych si mohla nahrát rozhovory na diktafon. Tři sociální pracovníce mi umožnily nahrát si rozhovor na zařízení. Ve dvou případech jsem zapisovala na záznamový blok. Rozhovory jsem následně převedla do písemné podoby na počítači. Pro zachování jisté anonymity jsou jména respondentů změněna. Přepisy rozhovorů jsou součástí této bakalářské práce jako příloha.

5.5 Analýza dat získaných z rozhovorů

Tato část výzkumného procesu byla nejnáročnější. Pro analýzu dat, získaných z polostrukturovaných rozhovorů se sociálními pracovníci, jsem zvolila techniku otevřeného kódování. Postupně jsem rozebírala jednotlivé fragmenty přepsaných rozhovorů a přidělovala jim určitý typ kódů. Následně jsem takto nově označené části

textu poskládala a zařadila podle podobností a souvislostí do kategorií a subkategorií. Technika otevřeného kódování nám také odkrývá určité vlastnosti a dimenze. Vlastnosti jsou charakteristikami daných kategorií a subkategorií a dimenze představují umístění vlastností na určité škále.⁸²

5.5.1 Otevřené kódování

Kategorie č.1

Možnosti pomoci a řešení na území Českobudějovicka z pohledu sociálních pracovníků

Subkategorie	Vlastnosti	Dimenze
organizace	možnosti	dostatečné
	dostupnost	dobrá
informovanost	venkov, menší města	minimální
	město	dostatečná
	mladší generace	příznivější
	senioři	problematická

Tato kategorie se zaměřuje na aktuální stav v problematice domácího násilí na seniorech na území Českobudějovicka z pohledu sociálních pracovníků. A to hlavně na existenci organizací, které se zabývají touto cílovou skupinou a jejich dostupnost. Dále se také zabývá informovaností a to nejen z pohledu místa, ale i ve společnosti.

Všichni respondenti se shodli, že organizace zabývající se problematikou domácího násilí na seniorech jsou na území Českobudějovicka zastoupeny v dostatečné míře a jejich dostupnost je také dostačující. Zároveň se také shodli na tom, že další související organizace v oblasti sociální a zdravotní jsou méně až nedostatečně informované a to nejen o tom, co je a co není domácí násilí na seniorech, ale i o tom, kam, na jaké další organizace je dále odkázat, co organizace nabízejí a jakým způsobem pomáhají. Stejně tak se shodli v otázce informovanosti ve městě a na venkově. Podle respondentů je ve městě informovanost dostupnější. Ve městě je více možností a aktivit pro seniory, kde se mohou s nějakými informacemi setkat. Dále je lepší dostupnost i s ohledem na dopravu. Informovanost na venkově a v menších městech je menší vzhledem ke ztížené propagaci dané problematiky a také z důvodu více konzervativně založené společnosti, kde se více hledí na veřejné mínění. Z tohoto důvodu bývá domácí násilí na seniorech více skryto než ve městě. V otázce informovanosti naší společnosti, o tom

⁸² Srov. STRAUSS, A. a J. CORBINOVÁ. *Základy kvalitativního výzkumu, postupy a techniky metody zakotvené teorie*, s.42-52

co je domácí násilí na seniorech a jaké jsou možnosti pomoci a řešení se odpovědi respondentů jen mírně odlišovaly. Většina se ale shodla na tom, že samotní senioři informovaní spíše nejsou. A pokud si sami nehledají informace nebo je někdo blízký či lékař neupozorní o vážnosti situace, většinou si ani neuvědomují, že jsou ohroženými osobami nebo oběťmi domácího násilí. Na základě rozhovorů vyplynulo i to, že více informovaná je mladší generace, převážně lidé v produktivním věku, ale výjimkou nejsou ani studenti středních škol a žáci základních škol, kde v současnosti probíhá osvěta formou přednášek. Tři respondenti se zmínili i o telefonické krizové/tísňové lince, která také může poskytnout pomoc v krizové situaci a následně odkázat na některou z vhodných pomáhajících organizací.

Kategorie č.2

Identifikace domácího násilí

Vlastnosti	Dimenze
formy a projevy	forma psychická, ekonomická, sociální a fyzická, projevy typické pro tyto formy
znaky	dlouhodobost, opakování, rozdělení rolí, eskalace, neverejnost
dopady	psychosomatické potíže, celkové zhoršení zdravotního stavu, pocit bezmoci

Kategorie se zabývá identifikací domácího násilí při konzultacích se seniory jako ohroženými osobami domácím násilím. A také dopady domácího násilí na seniory.

Z odpovědí respondentů vyplynulo, že nejčastější formy domácího násilí u seniorů jsou násilí ekonomické a psychické. Tyto formy jsou na první pohled pro okolí velmi těžko rozpoznatelné a identifikovatelné. Násilné osoby často spoléhají na to, že se senior s probíhajícím násilím nikomu nesvěří. Dva respondenti zmiňují jako častou formu domácího násilí na seniorech také sociální násilí a tři násilí fyzické. Pro ekonomické násilí uvádí typické projevy jako, finanční výpomoc, která často přerůstá v nucené vyžadování financí násilnou osobou na placení dluhů, zakoupení alkoholu a drog nebo nucené převody nemovitostí ze seniorů na blízké příbuzné. Respondenti se shodli v tom, že jedním z důvodů pro vznik domácího násilí je i stereotyp, že starší generace musí pomáhat finančně těm mladším generacím. U psychického násilí shodně odpověděli, že hlavními projevy jsou ponižování, vyhrožování, slovní napadání. Jeden z respondentů uvádí, že psychické násilí hodně souvisí i s nastavením seniora, který o sobě často uvažuje jako o nepotřebném a obtěžujícím, není tedy pak schopen rozpoznat, že ponižování a urážení ze strany členů rodiny není v pořádku. Pro sociální násilí uvádí jako typický projev sociální izolaci od ostatních členů rodiny, od blízkých přátel. U fyzického násilí pak bití, kopání, odřeniny, modřiny a zlomeniny. Jeden z respondentů zmiňuje, že velmi často

při probíhajícími domácím násilím na seniorech často dochází ke kombinaci forem násilí. Další na základě svých zkušeností popisuje, že se často domácí násilí vyskytuje tam, kde se násilné osoby dostávají do nepříznivé situace a to u nich podněcuje projevy negativního chování a agrese. Všichni respondenti se shodli na přítomnosti všech základních znaků a to na dlouhodobosti, opakování projevů, jasně rozdělených rolí, eskalaci a neveřejnosti. Dále byli respondenti dotazováni na dopady domácího násilí na seniory. Vzhledem ke křehkosti a zranitelnosti cílové skupiny seniorů se všichni shodli na zvýšení výskytu psychosomatických potíží a celkovém zhoršení zdravotního stavu, nejen psychického, ale i fyzického. Dva z pěti respondentů zmiňovali ještě pocit bezmoci, že si senior vše musí nechat líbit a nějak to vydržet, takové „tiché strpení“. Jeden z respondentů také uvádí, že dopadem může být i špatná adaptace při nuceném přestěhování ze svého domova, kdy už není jiné východisko nebo také dopad ekonomického násilí, kdy se senior může dostat, na základě ručení při půjčce do dluhové pasti a skončit tak „na ulici“.

Kategorie č.3

Překážky ve včasné oznámení a řešení domácího násilí na seniorech

Vlastnosti	Dimenze
důvody seniorů	pocit studu, viny, strach
	závislost na násilné osobě
uvědomění si	rozdílné vnímání veřejností
	senioři si domácí násilí převážně neuvědomují

Kategorie se zaměřuje na překážky, které jsou nejčastějším důvodem toho, že senioři domácí násilí včas neoznámí a neřeší ho. Patří mezi ně i to, jak je tato problematika vnímána nejen samotnými seniory, ale i veřejností. Zda si uvědomují, že domácí násilí na seniorech probíhá, jaké jsou jeho projevy a že je velmi časté.

Všichni respondenti zmiňují jako hlavní překážky ve včasné oznámení a řešení domácího násilí velký strach, stud a pocit viny. Velmi často jsou pachateli násilí na seniorech jejich děti nebo vnoučata a pro oběť je velmi těžké přiznat si, že by právě oni mohli být pachateli domácího násilí, také se stydí za to, co by tomu řekli sousedé a okolí. Často tedy z probíhající násilí popírají, zlehčují. S pocitem studu úzce souvisí i pocit viny. Senioři cítí vinu za to, že selhali ve výchově svých potomků a také, že oni sami jsou již staří, pomalí, nezvládají se o sebe postarat a jejich nejbližší, kteří jim pomáhají, starají se o ně, mají právo i nárok na svůj postoj a chování vůči nim. Mnohdy sami o sobě uvažují jako o nepotřebných, obtěžujících. Potom nejsou schopni si uvědomit, že ponižování a urážení ze strany svých nejbližších není v pořádku. Dále pocítují velký strach. Podle výpovědí respondentů rozhovoru má tento strach více podob.

Patří mezi ně strach z toho, že zůstanou sami, bez pomoci nebo se budou muset přestěhovat. Často je pachatel násilí jedinou osobou v rodině, kdo se může o seniora postarat. A pro toho bývá velmi důležité zůstat doma, ve svém důvěrně známém prostředí. Také mívají obavu z toho, že by mohli ublížit svým nejbližším. Podání trestního oznámení nebo vystěhování pro ně bývá často nepřijatelné. S tím souvisí i určité závislosti na násilné osobě a to hlavně emoční a ekonomická, které jsou pro seniory také podstatnými překážkami. Dalším důvodem může být i vnímání domácího násilí na seniorech veřejností. Tady se odpovědi respondentů spíše liší. Dva z respondentů uvedli, že podle nich je veřejností problematika spíše přehlížena a neuvědomují si, že je nebo by mohlo být násilí na seniorech páčáno. A to může být i jeden z důvodů, proč senior domácí násilí nenahlásí. Může se obávat toho, že mu stejně nikdo neuvěří, že zůstane sám a bude mít akorát ostudu. Další dva respondenti si myslí, že veřejnost tuto problematiku vnímá jako závažnou a že je potřeba jí věnovat vysokou míru pozornosti. Jeden z respondentů zmiňuje, že pro současnou společnost tedy veřejnost i samotné seniory je to stále velmi tabuizované téma. A pokud už si někdo uvědomí, že se domácí násilí odehrává v jeho okolí nebo dokonce on sám je obětí, tak co pak s tím?... „Týká se mě to nebo ne? Jde situace řešit nebo ne a jak? Mám se do toho plést nebo ne?“... Je to složité. Stejně tak u samotných seniorů. Všichni respondenti se shodli, že většina seniorů si spíše neuvědomuje, že je na nich páchané domácí násilí. Často znaky domácího násilí nepovažují za domácí násilí, svým způsobem si je normalizují. A pokud už si ho uvědomí, je mnoho důvodů, proč ho nechtějí řešit. Je to hlavně strach, pocit viny, studu a určitá závislost na násilné osobě.

Kategorie č.4

Zlepšení aktuální situace v problematice domácího násilí na seniorech

Vlastnosti	Dimenze
Možnosti	větší propagace formou informačních letáků, besed, větší zapojení ostatních organizací v pomáhajících profesích
Otevřenost pro změnu	pouze částečná zpětná vazba, úřady mnohdy nechtějí téma domácího násilí prezentovat

Tato kategorie se zabývá možnostmi, které by vedly ke zlepšení aktuální situace v problematice domácího násilí na seniorech. Popisuje i související překážky.

Každý z respondentů si myslí, že možnosti pro zlepšení aktuální situace určitě jsou. Rozhovory byly vedené ve třech organizacích zabývajících se problematikou domácího násilí na seniorech. V jednotlivých organizacích mají své způsoby, jak současnou situaci zlepšit. Respondenti se shodují, že „covidové“ období tento proces výrazně zpomalilo. V krizovém centru Theia navrhuje pro zlepšení aktuálního stavu větší zpropagování služeb. Vytvořili soupis obcí z celých jižních Čech, které by obeslali s informačním

letákem a nabídli možnost například besedy pro veřejnost nebo pro seniory v oblasti krizové pomoci a domácího násilí. Aktuálně se občas ozvou z nějakého obecního nebo městského úřadu a chtějí besedu, ale je to v minimální míře. V Intervenčním centru na základě nedostatečné informovanosti nejen veřejnosti, ale i v ostatních oborech v pomáhajících profesích, o tom co je a co není domácí násilí a jak ho řešit, vznikl na jihu Čech projekt „Spolu proti násilí“. Smyslem projektu je vybudování spolupráce s odborníky z různých odvětví, například zdravotnictví, Policie České republiky, orgán sociálně-právní ochrany dětí, soudy a nestátní neziskové organizace. Spolupráce spočívá hlavně v podpoře znalostí v oblasti domácího násilí a genderově podmíněného násilí a také v šíření dobré i špatné praxe. Pro oslovení veřejnosti, obzvláště seniorů by byla vhodná propagace například v novinách nebo rádiu, více informací u praktických lékařů, na úřadech a na místech, která senioři častěji navštěvují, a to například formou besed nebo různých akcí pro seniory. Intervenční centrum již dříve oslovilo úřady obcí a městysů s žádostí, že by mohl být například v místních novinách nebo na úředních deskách nějaký kontakt a krátká kazuistika nebo bližší informace o službách. Bohužel ne všude byli k tomuto otevření, v mnoha případech nechtěli a nechtějí téma domácího násilí prezentovat a zabývat se jím. Dále pro větší osvětu Intervenční centrum pořádá interdisciplinární setkání v okresních městech, tzn. i v Českých Budějovicích. Celkově se tedy všichni respondenti shodli, že chybí větší zpětná vazba od ostatních souvisejících organizací. Dále, že by se aktuální situace dala zlepšit zvýšenou propagací, a to formou informačních letáků, besed a dalších akcí. Také by mohlo přispět větší zapojení sociálních odborů na jednotlivých úřadech, větší informovanost u praktických lékařů, dále například v knihovnách, v komunitních centrech a také určitě v organizacích pracujících se seniory.

5.6 Diskuze

Cílem výzkumu bylo získat aktuální informace o možnostech pomoci a řešení v problematice domácího násilí páchaného na seniorech na území Českobudějovicka. V této části bude shrnut výstup mého výzkumného šetření a získaná data se budu snažit dát do souvislosti a porovnat s teoretickými poznatky a odbornou literaturou, z které jsem čerpala v prvních třech kapitolách této bakalářské práce, kde jsem teoreticky popisovala pojmy dané problematiky.

Na základě odpovědí jednotlivých respondentů vznikly čtyři kategorie dat. První kategorie se zaměřuje na možnosti pomoci a řešení na území Českobudějovicka z pohledu sociálních pracovníků. Tato kategorie úzce souvisí s třetí kapitolou „Možnosti pomoci a řešení na území Českobudějovicka v oblasti domácího násilí“ této práce. Tři organizace jsou zde podrobněji popsány. Jednou z organizací je Intervenční centrum, které je zároveň jedním ze třech pilířů ochrany před domácím násilím v České republice. Všichni respondenti se shodli, že možnosti pomoci a řešení domácího násilí na seniorech jsou na daném území v dostatečné míře, ale informovanost o nich je problematičtější a to hlavně pro venkov a samotné seniory. Právě informovanost je určitou prevencí proti domácímu násilí. Podstatné je ale i vlastní úsilí, v případě seniorů je to například dobrá

příprava na toto životní období, a to kde budou ve stáří žít, finanční odpovědnost, chápání vlastní hodnoty a také udržování sociálních kontaktů.

Druhá kategorie popisuje formy s jejich projevy, znaky a dopady domácího násilí na seniora. Respondenti se shodli na přítomnosti všech základních znaků, které uvádí i odborné zdroje. Autorka Špatenková popisuje jako společné znaky domácího násilí opakovaní, dlouhodobost, zvyšování intenzity nátlaku násilné osoby na oběť a neveřejnost.⁸³ Na základě zkušeností respondentů vyplynulo, že na seniorech je nejčastěji páchané násilí psychické a ekonomické, výjimkou není ale ani násilí sociální a fyzické. Organizace Život 90 na základě statistik uvádí, že nejčastějšími formami domácího násilí na seniorech jsou psychické a ekonomické násilí a jejich typické projevy.⁸⁴ Podle Čírtkové jsou nejběžnějšími formami násilí na seniorech násilí fyzické, psychické, sexuální a ekonomické.⁸⁵ Myslím, že určitou roli má také typ domácího násilí. V případě, že se jedná o partnerské domácí násilí, tak se může jednat o kombinaci psychického, sexuálního a fyzického násilí. U generačního a trans generačního násilí to může být kombinace psychického, ekonomického a zanedbávání. Záleží na dalších okolnostech. Domácí násilí na seniorech se bohužel začíná převážně řešit až tehdy, kdy dojde k fyzickému útoku, ublížení na zdraví a případnému vykázání policií ze společné domácnosti. Protože jsou senioři obzvláště zranitelnou skupinou vzhledem ke změnám souvisejících s životní etapou stáří, má pro ně domácí násilí velmi vážné dopady. Respondenti se shodli na zvýšení výskytu psychosomatických obtíží a celkovém zhoršení zdravotní stavu, dále také někteří zmiňovali pocit bezmoci. Kosařová uvádí, že domácí násilí na seniorech má za důsledek ublížení na zdraví, ale i psychické poškození, ztrátu domova, finančních prostředků, lidské důstojnosti, nezávislosti a pocitu bezpečí.⁸⁶

S tímto úzce souvisí další kategorie, a to důvody, které jsou pro seniora překážkou ve včasném řešení probíhajícího domácího násilí. Odborné zdroje popisují, že na základě psychických a fyzických změn spojených se stářím v kombinaci s domácím násilím, které je páchano některým z členů rodiny nebo partnerem, je často velmi těžké o situaci hovořit. Senioři se mnohdy obávají reakcí svého okolí, cítí pocit viny a stydí se. Také mají strach z toho, že jim nikdo neuvěří, že zůstanou sami, ale také z nárůstu agrese násilné osoby. Mnohdy jsou odkázáni na pomoc od dalších členů rodiny, s kterými většinou sdílejí společnou domácnost, stávají se na nich závislími.⁸⁷ Všichni respondenti se také shodli, že u obětí domácího násilí jsou hlavními důvody, proč násilí nechtějí řešit velký strach, pocit viny, studu a závislost na blízké osobě. Z rozhovorů vyplynulo i to, že velký podíl

⁸³ Srov. ŠEVČÍK, D., ŠPATENKOVÁ, N., *Domácí násilí*, s. 38

⁸⁴ Tiskové zprávy. *Život 90* [online]. 2020 [cit. 2023-03-04]. Dostupné z: <https://www.zivot90.cz/cs/pro-media/tiskove-zpravy/2020>

⁸⁵ Srov. ČÍRTKOVÁ, L., *Domácí násilí: nebezpečné rodinné vztahy ve 21. století*, s. 144-145

⁸⁶ KOSAŘOVÁ, J., *Přehled problémů v oblasti prevence a poskytování pomoci v oblasti domácího násilí a syndromu týrání a zanedbávání (EAN) páchaného na seniorech s dopadem na sociální a zdravotní oblast*. [online]. 2023 [cit. 2023-03-01]. Dostupné z: https://www.domaci-nasili.cz/wp-content/uploads/prehled_problemu.pdf. s. 6-7

⁸⁷ Ochraňte seniory před násilím. *Stop násilí* [online]. 2013 [cit. 2023-03-01]. Dostupné z: <https://stopnasili.cz/wp-content/uploads/2014/11/ochraňte-před.pdf>. s. 4-5

na nedostatečné motivaci k řešení krizové situace má i postoj veřejnosti k domácímu násilí na seniorech, ale i uvědomění samotných seniorů. Senioři o sobě často uvažují jako o zatěžujících, nepotřebných, pochybují o sobě a o smyslu svého života. Nejsou tedy pak schopni rozpoznat znaky a projevy domácího násilí. Násilnou osobu mnohdy omlouvají, popírají vážnost situace a odmítají možnosti pomoci. Shodně uvádí i autoři Ševčík a Špatenková.⁸⁸ Bohužel, ne jen někteří senioři takto o sobě uvažují, ale i postoj veřejnosti za poslední roky není optimální. Společnost je zatížena negativními předsudky vůči seniorům, a to například, že stáří je ekonomicky zatěžující a už společnosti nemůže ničím přispět. Takový přístup omezuje práva seniorů a znevažuje jejich rovnost. Autorky Klevetová a Dlabalová tento postoj popisují jako diskriminaci na základě věku neboli ageismus.⁸⁹ Na základě toho veřejnost domácí násilí na seniorech vnímá velmi rozdílně. Ze zkušeností respondentů je tato problematika buď spíše přehlížena, to že by na seniorech mohlo být násilí páchané nebo naopak ji považují za velmi závažnou a je potřebné ji věnovat velkou pozornost.

Poslední čtvrtá kategorie výzkumu je zaměřena na možnosti, které by mohly přinést zlepšení aktuální situace. Z odpovědí respondentů plyne, že informovanost a povědomí samotných seniorů, veřejnosti i ostatních organizací v pomáhajících profesích má své mezery, které by bylo vhodné pokusit se zaplnit. V organizacích, kde proběhly rozhovory, mají své způsoby a plány, jak situaci zlepšit. Všichni se shodují, že by byla vhodná celkově větší propagace informací o možnostech pomoci. A to například na místech, která senioři navštěvují, jako jsou praktičtí lékaři, knihovny, komunitní centra nebo skupiny pro seniory a další organizace pracující se seniory. Hlavně na venkově, kde je celkově informovanost menší. Také by mohlo pomoci větší zapojení sociálních odborů jednotlivých úřadů, vyvěšení informací na úředních deskách a pořádání pravidelných besed nebo informace v místním tisku. Pro zvýšení informovanosti dalších organizací v pomáhajících profesích vznikl v Intervenčním centru projekt „Spolu proti násilí“. Projekt je postaven na vybudování spolupráce s odborníky z různých oblastí. Spolupráce spočívá hlavně v podpoře znalostí v oblasti domácího násilí a genderově podmíněného násilí a také v šíření dobré i špatné praxe. Všechny oslovené organizace aktuálně propagují služby a šíří informace formou letáků a občasných besed na vyžádání.

⁸⁸ Srov. ŠEVČÍK, D., ŠPATENKOVÁ, N., *Domácí násilí*, s. 44-45

⁸⁹ Srov. KLEVETOVÁ, D., DLABALOVÁ, I., *Motivační prvky při práci se seniory*, s. 12-13

6 Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo zmapovat aktuální možnosti pomoci a řešení v problematice domácího násilí páchaného na seniorech na Českobudějovicku. K dosažení cíle byly stanoveny dvě hlavní výzkumné otázky. První z nich měla za úkol zjistit, jaké jsou možnosti pomoci a řešení v dané problematice a co by mohlo vést ke zlepšení aktuální situace.

Teoreticky bylo v práci popsáno, jaké možnosti na území Českobudějovicka jsou dostupné. Tyto informace byly následně konfrontovány se zkušenostmi respondentů výzkumného šetření. Respondenti se shodli, že možnosti jsou dostatečné, ale informovanost je malá, a to hlavně pro oblast venkova. S tím tedy úzce souvisí i možnosti pro zlepšení situace a zvýšení informovanosti o domácím násilí na seniorech. Dostatečná a včasná informovanost je určitou formou prevence proti domácímu násilí. Důležité je ale i vlastní úsilí a vyvarování se rizikovým situacím. Ve všech organizacích, kde mi byl sociálními pracovníky poskytnutý rozhovor, podnikají kroky pro zlepšení aktuální situace. Zaměřují se hlavně na zvýšení povědomí o tom co je a není domácí násilí, jak mu zabránit nebo ho případně řešit. Aby se situace mohla změnit, nezáleží pouze na zvýšené iniciativě organizací zabývajících se domácím násilím, ale i na přístupu veřejnosti, samotných seniorů, dalších organizací v pomáhajících profesích a také sociálních odborů na úřadech.

Výzkumem tedy bylo zjištěno, že informovanost o možnostech pomoci a řešení má velký význam. A to nejen, když už domácí násilí probíhá, ale i jako prevence proti jeho vzniku. Proto, aby oběť svoji krizovou situaci chtěla řešit, je zásadní motivace a také podpora, ať už od nejbližšího okolí, tak od organizací v pomáhajících profesích. Zde také informovanost a povědomí hraje svoji roli. Důležité je nebát se o problematice domácího násilí na seniorech více mluvit, je to téma, které by bylo potřebné více odkrýt, stále je velmi tabuizované. Navrhovala bych tedy větší otevřenost, která může pomoci zlepšit aktuální situaci. Nesmíme zapomínat, že domácí násilí není v pořádku a je možné ho zastavit.

Druhá výzkumná otázka byla zaměřená na znaky, formy a dopady, které jsou charakteristické pro domácí násilí na seniorech a jaké jsou nejčastější překážky v jeho včasném oznamování a řešení. S touto úzce souvisí první a druhá kapitola této práce, kde byly vymezeny pojmy související se stářím a domácím násilím. Stáří a změny, které v tomto období přicházejí, způsobují to, že se senior stává obzvlášť zranitelným. Na základě těchto změn, může být také postupně více závislý na pomoci a péči od druhých. V souvislosti se zvýšenou zranitelností seniora se může snáze stát obětí domácího násilí. Z výzkumu vyplynulo, že zkušenosti respondentů a poznatky z odborných zdrojů se ve větší míře shodují. Jak typické znaky, tak i hlavní formy a dopady domácího násilí na seniora. Senioři se mnohdy obávají reakcí svého okolí, cítí pocit viny a stydí se. Také pociťují velký strach. Problematické je i to, že nejčastější formy domácího násilí u seniorů jsou těžko rozpoznatelné, oběť si je mnohdy ani sama

neuvědomuje. Pro zachování ochrany seniorů, jejich lidské důstojnosti a pocitu bezpečí je zde také právě velmi podstatná dostatečná informovanost a prevence domácího násilí. A to nejen u samotných seniorů, ale i mezi širokou veřejností a v neposlední řadě u ostatních organizací v sociální a zdravotní oblasti.

Na základě mé zkušenosti z praxe v Intervenčním centru v Českých Budějovicích a časem stráveným studováním odborných zdrojů pro tuto práci, jsem si potvrdila to, že bych se v budoucnu chtěla věnovat sociální práci se seniory, případně i problematice domácího násilí. Jedná se o velmi závažný sociálně patologický jev v mezinárodním měřítku a je důležité mu věnovat zvýšenou pozornost. Stáří je součástí života každého z nás, a to nejen prostřednictvím našich babiček a rodičů, ale i nás v budoucnu toto období čeká a nikdy nevíme, do jaké nepříznivé situace se během něj můžeme dostat. To, co pro zlepšení aktuální situace uděláme teď, nebude přínosem pouze pro „naše“ seniory, ale i pro nás všechny.

Seznam použitých zdrojů

Použitá literatura:

BALOGOVÁ, Beáta. *Seniori v spektre súčasného sveta*. Prešov: Akcentprint, 2009. ISBN 978-80-89295-19-7.

ČEVELA, Rostislav, KALVACH, Zdeněk a Libuše ČELEDOVÁ. *Sociální gerontologie: úvod do problematiky*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3901-4.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Domácí násilí: nebezpečné rodinné vztahy ve 21. století*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2020. ISBN 978-80-7380-806-8.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Moderní psychologie pro právníky*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2207-8.

DVOŘÁČKOVÁ, Dagmar. *Kvalita života seniorů*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4138-3.

GOJOVÁ, Vendula. *Sociální patologie*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2013. ISBN 978-80-7464-369-9.

HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Fenomén stáří*. Vyd. 2., podstatně přeprac. a dopl. Praha: Havlíček Brain Team, 2010. ISBN 978-80-87109-19-9.

HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Manuálek o násilí*. Brno: 2004, Národní centrum ošetrovatelství a nelékařských zdravotnických oborů. ISBN 80-7013-397-X.

HEGYI, Ladislav. *Klinické a sociálne aspekty ošetrovania starších ľudí*, Trnava: Slovak Academic Press, 2001. ISBN 80-88908-80-9.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-736-7040-2.

HROZENSKÁ, Martina a Dagmar DVOŘÁČKOVÁ. *Sociální péče o seniory*. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4139-0.

KLEVETOVÁ, Dana a Irena DLABALOVÁ. *Motivační prvky při práci se seniory*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2169-9.

Kolektiv autorů. 2016 *Mlčení bolí: postřehy z desetileté praxe intervenčních center*. [Ústí nad Labem]: Asociace pracovníků intervenčních center ČR, 2016. ISBN 978-80-270-0459-1.

Kolektiv autorů. *Domácí násilí - násilí na mužích a seniorech*. Praha: Triton, 2006. ISBN 80-725-4914-6.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍKOVÁ. *Vývojová psychologie, 2., aktualizované vydání*. Praha: Grada, 2006. ISBN 978-80-247-1284-0.

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1362-4.

MIŠOVIČ, Ján. *Kvalitativní výzkum se zaměřením na polostrukturovaný rozhovor*. Praha: Slon, 2019. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419285-2.

MLÝNKOVÁ, Jana. *Péče o staré občany*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3872-7.

MOJŽÍŠOVÁ, Adéla. *Sociální práce se seniory*. České Budějovice: Jihočeská univerzita ZSF, 2019. ISBN 978-80-7394-761-3.

PROCHÁZKOVÁ, Eva. *Biografie v péči o seniory*. Praha: Grada, 2019. ISBN 978-80-271-1008-7.

Příručka pro pečující - jak násilí předcházet a jak ho řešit: Projekt „Podpora seniorů ohrožených a postižených domácím násilím a týráním“. ŽIVOT 90, 2015.

STRAUSS, Anselm L. a Juliet CORBIN. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno: Sdružení Podané ruce, 1999. SCAN. ISBN 80-858-3460-X.

ŠEVČÍK, Drahomír a Naděžda ŠTĚPÁNKOVÁ. *Domácí násilí: kontext, dynamika a intervence*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-690-2.

ŠPATENKOVÁ, Naděžda. *Krizová intervence pro praxi*. Praha: Grada, 2004. ISBN 80-247-0586-9.

VARGOVÁ, Branislava, Dana POKORNÁ a Marie TOUFAROVÁ. *Partnerské násilí*. Praha: Linde, 2008. ISBN 978-80-86131-76-4.

Internetové zdroje:

Domácí násilí. *Záchranný kruh* [online]. 2023 [cit. 2023-03-02]. Dostupné z: <https://www.zachranny-kruh.cz/pro-verejnost/kriminalita-rizikove-chovani/domaci-nasilii/zpusoby-chovani.html>

Fáze domácího násilí. *Magdalenium, z.s.* [online]. Brno, 2023 [cit. 2023-02-22]. Dostupné z: <https://www.magdalenium.cz/faze-domaciho-nasili>

Chraňte se před násilím. *Stop násilí* [online]. 2013 [cit. 2023-03-01]. Dostupné z: <http://stopnasili.cz/wp-content/uploads/2014/11/chraňte-se-před-násilím1.pdf>

Informace o sociálních službách. *Theia krizové centrum o.p.s.* [online]. 2023 [cit. 2023-03-23]. Dostupné z: <https://www.theia.cz/o-nas/informace-o-socialnich-sluzbach/>

Intervenční centrum pro osoby ohrožené domácím násilím. *Diecézní charita České Budějovice* [online]. 2023 [cit. 2023-03-23]. Dostupné z: <https://www.dchcb.cz/jak-pomahame/sluzby-strediska-dchcb/intervencni-centrum/>

KOSAŘOVÁ, Jana. *Přehled problémů v oblasti prevence a poskytování pomoci v oblasti domácího násilí a syndromu týrání a zanedbávání (EAN) páchaného na seniorech s dopadem na sociální a zdravotní oblast* [online]. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky, 2013 [cit. 2023-03-01]. Dostupné z: https://www.domaci-nasili.cz/wp-content/uploads/prehled_problemu.pdf

Národní akční plán podporující pozitivní stárnutí [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2014 [cit. 2022-12-30]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/372809/NAP_311214.pdf

O domácím násilí. *Praha charita: Arcidiecézní charita Praha* [online]. 2023 [cit. 2023-03-16]. Dostupné z: <https://praha.charita.cz/sluzby/magdala/o-domacim-nasili>

Ochrana před domácím násilím. *Domáci násilí* [online]. 2023 [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: <https://www.domacinasili.cz/ochrana-pred-domacim-nasilim>

Ochraňte seniory před násilím. *Stop násilí* [online]. 2013 [cit. 2023-03-01]. Dostupné z: <http://stopnasili.cz/wp-content/uploads/2014/11/ochraňte-před.pdf>

Poslání a činnost. *Bílý kruh bezpečí* [online]. 2023 [cit. 2023-03-23]. Dostupné z: <https://www.bkb.cz/o-nas/>

PROKŮPKOVÁ, Alena. Tři pilíře pro realizaci pomoci obětem domácího násilí. *Policie České republiky* [online]. 2023 [cit. 2023-03-17]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/soubor/galerie-soubory-tri-pilire>

Spirála domácího násilí. *Magdalenium, z.s.* [online]. Brno, 2023 [cit. 2023-02-22]. Dostupné z: <https://www.magdalenium.cz/faze-domaciho-nasili>

Strategický rámec přípravy na stárnutí [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2021 [cit. 2022-12-30]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/372809/Strategicky_ramec_pripravy_na_starnuti_spolecnosti_2021-2025.pdf

Světový den proti násilí páchaném na seniorech. *Policie České republiky* [online]. 2022 [cit. 2023-03-04]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/svetovy-den-proti-nasili-pachanem-na-seniorech.aspx>

Tiskové zprávy. *Život 90* [online]. Praha, 2020 [cit. 2023-03-04]. Dostupné z: <https://www.zivot90.cz/cs/pro-media/tiskove-zpravy/2020>

Legislativní dokumenty:

Zákon č.108/2006 Sb., o sociálních službách [online]. 2006 [cit. 2023-03-16]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>

Zákon č.273/2008 Sb., o Policii České republiky [online]. 2008 [cit. 2023-03-15]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2008-273>

Zákon č.292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních [online]. 2013 [cit. 2023-03-17]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2013-292>

Seznam použitých zkratk

BKB	Bílý kruh bezpečí
IC	Intervenční centrum
OSN	Organizace spojených národů
OSPOD	Orgán sociálně-právní ochrany dětí
PČR	Policie České republiky
WHO	World Health Organisation

Seznam příloh

Příloha I.	Osnova polostrukturovaného rozhovoru
Příloha II.	Přepis rozhovorů s respondenty

Příloha I.

Otázky k polostrukturovanému rozhovoru se sociálními pracovníci:

1. Jaká je podle Vás dostupnost informací a organizací zabývajících se problematikou domácího násilí na seniorech na Českobudějovicku?
 - Myslíte si, že je dostupnost informací a organizací dostatečná?
 - A co ostatní organizace v sociální a zdravotní oblasti?
 - Kdo podle Vás je nejvíce informovaný a z jakých lokalit (venkov, město)?
 - Co byste případně doporučil/a pro zlepšení aktuální situace?
2. Jak problematiku domácího násilí páchaného na seniorech podle Vás vnímá naše společnost?
 - Co si představí pod pojem domácí násilí na seniorech?
3. Jaké povědomí mají samotní senioři o možnostech pomoci a řešení v problematice domácího násilí?
 - Jak by se situace dala případně zlepšit?
4. Uvědomují si senioři, že je na nich páchané domácí násilí?
 - Z jakého důvodu podle Vás často probíhající násilí bagatelizují nebo popírají?
5. Jaká je podle Vás nejčastější forma domácího násilí na seniorech?
 - Z jakého důvodu si myslíte, že právě tato forma násilí?
 - Kdo je jeho nejčastějším pachatelem?
 - Kdo je nejčastějším iniciátorem počátku řešení domácího násilí na seniorech (sám senior, někdo z rodiny, ošetřující lékař, policie)?
6. Jaké projevy má z Vaší zkušenosti domácí násilí, které je páchané na seniorech a jaké jsou znaky domácího násilí?
7. Jaké má dopady domácí násilí na seniora, jako oběť?

Příloha II.

Rozhovor č. 1

Jaká je podle Vás dostupnost informací a organizací zabývajících se problematikou domácího násilí na seniorech na Českobudějovicku?

„Informace v současnosti jsou dostupnější, ale osobně se domnívám, že informovat stále a průběžně je i nadále potřebné. Čím více se informace budou opakovat, tím lépe se dostávají do povědomí širší veřejnosti. Informovanější je podle mě určitě město a jeho přilehlé části, v okrajovějších částech měst a vesnicích bude informovanost nižší. Pro zlepšení informovanosti bych doporučila, nabízet přednášky, besedy, diskuze, sdílení dobré praxe, také třeba letáky s informacemi, aktuálně je menší odezva z „druhé strany“ ... Jinak organizace na Českobudějovicku jsou Bílý kruh bezpečí, Intervenční centrum, Theia. Ostatní organizace a instituce nemocnice České Budějovice, pečovatelská služba, například Ledax, Alice, agentury domácí péče. Organizace zabývající se problematikou domácího násilí na seniorech jsou myslím v dostatečné míře.“

Jak problematiku domácího násilí páchaného na seniorech podle Vás vnímá naše společnost?

„Osobně se domnívám, že je domácí násilí na seniorech vnímáno společností jako velice závažné a palčivé téma, kterému je potřeba věnovat vysokou míru pozornosti. V případě podezření na tento problém je důležité včas, rychle a velmi citlivě zasáhnout a nabídnout veškeré možné dostupné způsoby řešení.“

Jaké povědomí mají samotní senioři o možnostech pomoci a řešení v problematice domácího násilí?

„V této problematice bude míra informovanosti mezi seniory velmi různá. Tato skutečnost bude ovlivněna mnoha faktory – např. aktuálním zdravotním stavem seniora, jeho mobilitou, mentálním rozpořením, vitalitou, aktivitou, zájmem o informace a přístupem k nim, životními podmínkami, místem bydliště. Ke zlepšení povědomí seniorů by mohly přispět přednášky, besedy, distribuce informačních letáků v místech, které senioři pravděpodobně navštěvují, například: obvodní lékaři, obchody s potravinami, komunitní centra, lékárny, církevní zařízení, kostel, knihovny a jak už jsem zmiňovala, tak sdílení dobré praxe.“

Uvědomují si senioři, že je na nich páchané domácí násilí?

"Domnívám se, že v některých případech si senioři domácí násilí uvědomují, ale zároveň pociťují ohromný strach a stud. Obávají se otevřeně si tento problém přiznat. Zároveň mnohdy pociťují i svůj podíl na tom, co se děje – jsou již staří, pomalí, nezvládají se o sebe již postarat a tak mají pocit, že jejich nejbližší, kteří jim pomáhají, mají právo i nárok

na svůj postoj a chování vůči nim. Někteří se domnívají, že takovéto chování a jednání musejí vydržet a snést, protože není již nikdo jiný, kdo by se o ně postaral doma. A možnost být doma, v důvěrně známém prostředí je pro ně velice důležitá.“

Jaká je podle Vás nejčastější forma domácího násilí na seniorech?

„Z mé zkušenosti jsou nejčastější formy domácího násilí na seniorech psychická a ekonomická. Tyto formy jsou na první pohled pro okolí velmi těžko rozpoznatelné a identifikovatelné. Oběť o tomto chování s největší pravděpodobností nebude otevřeně mluvit. Nejčastějším pachatelem jsou bohužel, často ti nejbližší. Nejčastějším iniciátorem počátku řešení domácího násilí na seniorech, no, de facto jim může být kdokoliv, i senior sám. I takovouto má BKB zkušenost. Nejčastěji však jde o někoho z okolí, kdo si všimne, že něco není v pořádku.“

Jaké projevy má z Vaší zkušenosti domácí násilí, které je páchané na seniorech a jaké jsou znaky domácího násilí?

„Znaky jsou vždy typické – dlouhodobost, zvyšování intenzity, rozdělení rolí, opakování násilí a také probíhá skrytě... U fyzického násilí – bití, škrcení, kopání, proslápnutí hrudníku, u psychického – nadávky, ponižování a u sociálního – izolace od ostatních členů rodiny, přátel.“

Jaké má dopady domácí násilí na seniora, jako oběť?

„Domácí násilí na seniora dopadá a odrazí se na všech úrovních. Pachatel a původce násilí se snaží svým chováním a jednáním oběť zastrašit a zcela paralizovat. Vzhledem k celkové křehkosti osobnosti seniora jsou způsoby jednání ze strany pachatele velmi často snadno a jednoduše realizovatelné. Senior, který již nemá dostatek fyzické, ani psychické síly se jakkoliv bránit, pak velmi brzy, po takovémto jednání, zůstává často po dlouhou dobu, odkázán na „pomoc a péči“ pachatele.“

Rozhovor č. 2

Jaká je podle Vás dostupnost informací a organizací zabývajících se problematikou domácího násilí na seniorech na Českobudějovicku?

„Myslím si, že organizací pomáhajících seniorům jako obětem domácího násilí je dostatek, co se týká sociální oblasti. Ohledně zdravotnictví, by bylo potřeba zvýšit povědomí lékařů a zdravotních sester v oblasti domácího násilí, aby uměli rozlišit, co je a není domácí násilí, jaké organizace poskytují pomoc obětem, prostě celkově větší informovanost k dané problematice. Organizací je teda dostatek, ale vnímám problém v tom, že je nedostatečně informovaná veřejnost o existenci těchto organizací a tom, co je a není domácí násilí. Dále si myslím, že i ostatní v ostatních oborech jsou málo informovaní o tom, co je a není domácí násilí, také často neví, že organizace pomoci seniorům jako obětem domácího násilí existují, a jakým způsobem pomáhají. Na základě

nedostatečné informovanosti veřejnosti, ale i v ostatních oborech v pomáhajících profesích, o tom co je domácí násilí a jak ho řešit, máme nyní **projekt Spolu proti násilí na jihu Čech**. Projekt vznikl, abychom vybudovali spolupráci s odborníky z různých odvětví (justice, zdravotnictví, OSPOD, PČR, školská zařízení, NNO). Naším cílem snaha o podporu znalostí v oblasti domácího násilí a genderově podmíněného násilí a šíření dobré i špatné praxe. Povědomí o domácím násilí a jeho možnostech pomoci a řešení je určitě větší ve městě a u lidí v produktivním věku. Ve městě člověk má veškeré služby tak nějak „víc po ruce“, dále se domácí násilí hůře skrývá ve městě než na venkově – v paneláku sousedi častěji vidí a slyší, že se něco děje. Myslím si, že zejména u seniorů je bariérou to, že bydlí někde na vesnici a nechtějí, aby se o nich na vesnici něco povídalo. Stydí se za to, že by u nich doma něco takového mohlo probíhat, a tak mlčí – nechtějí, aby se to o nich na vesnici rozneslo. Dále je pro ně často obtížné dojet někam do vzdálenějšího města vyhledat pomoc, ať už ze zdravotních, tak finančních důvodů. Hlavně u seniorů vzniká i taková „povinnost“ postarat se o své děti a vnoučata, a tak ekonomické násilí nevnímají jako domácí násilí. Seniori často ani neví, že existuje nějaká služba, která by jim mohla pomoci. Určitě by bylo vhodné situaci nějak zlepšit, ale jak? To je těžká otázka. Určitě je to fajn podnět k zamyšlení. Možná by byla cesta pořádat nějaké akce a besedy. Potom možná nějaká propagace v novinách, v rádiu, v TV. Určitě by bylo potřeba informovat/proškolit praktické lékaře na venkově a třeba roznést letáčky do čekáren u lékařů, na úřady. Jen úplně nevím, jak to realizovat... Potřebná by byla větší zpětná vazba od ostatních organizací.“

Jak problematiku domácího násilí páchaného na seniorech podle Vás vnímá naše společnost?

„Veřejnost často tento problém přehlíží a neví, že se domácí násilí na seniorech děje. Hodně lidí si pod pojmem domácí násilí představí pouze to, že manžel bije manželku, ale to tak opravdu není. Domácí násilí může být i mezi jinými rodinnými příslušníky, domácí násilí páchá i žena na muži. Násilí na seniorech je časté, jen není tolik vidět, protože jak už bylo řečeno, ne moc často vyhledávají pomoc. Podle mě to také často přehlíží i lékaři. Např.: seniorka přijde k lékaři s modřinami, lékař si toho třeba nevšimá, protože si myslí, že je stará, tak jen někde upadla, apod.“

Jaké povědomí mají samotní seniori o možnostech pomoci a řešení v problematice domácího násilí?

„Podle mě seniori nemají moc velké povědomí o tom, jak situaci mohou řešit. Zlepšit by se situace dala asi možná formou nějakých besed třeba v klubech pro seniory, možná skrz média...“

Uvědomují si seniori, že je na nich páchané domácí násilí?

„Myslím si, že moc ne. Seniori si hlavně neuvědomují, že ekonomické a psychické násilí je domácí násilí. A když už si to uvědomí, často to nechtějí řešit, aby nějak dětem/vnoučatům neublížili. Jak už jsem zmínila u předchozích otázek. Častým důvodem,

proč senioři násilí popírají, je stud. Také určitě nechtějí dělat dětem/vnoučatům problémy, omlouvají je, no a pak také to, že často opravdu neví, že se jedná o násilí. Přijde mi, že v dřívějších dobách bylo vnímáno jako normální, že žena v domácnosti „skákala, jak muž píská“.

Jaká je podle Vás nejčastější forma domácího násilí na seniorech?

„Nejčastější je ekonomické a psychické násilí. Tyto formy častěji, protože nejsou moc vidět. Násilné osoby podle mě často spoléhají na to, že to senior nikomu neřekne. Nejčastějším pachatelem domácího násilí na seniorech jsou syn/dcera nebo vnuk/vnučka. Senioři spíše nejsou iniciátory počátku řešení. Senioři se k nám dostanou většinou po vykázní násilné osoby ze společného obydlí, které je v kompetenci policie České republiky. My je poté musíme ze zákonné povinnosti kontaktovat. Občas na to upozorní někdo z rodiny nebo sousedé, ale stává se, že rodina to také často popírá: „Vždyť on je jinak hodný, babičce by určitě nic neudělal.“ Napadá mě ještě třeba pečovatelka, která do domácnosti dochází, může si všimnout, že je něco špatně.“

Jaké projevy má z Vaší zkušenosti domácí násilí, které je páchané na seniorech a jaké jsou znaky domácího násilí?

„Tak znaky typické jako dlouhodobost, opakované násilí, rozdělení rolí, násilí je skryté a také eskalace násilí... Ekonomické násilí – brání peněz, zneužívání příspěvku na péči, přiživují se na nich... U psychického násilí – ponižování, nadávky, zesměšňování, vyhrožování: „když mi nedáš peníze, tak tě zabiju“, apod.“

Jaké má dopady domácí násilí na seniora, jako oběť?

„Určitě zdravotní dopady – různé psychosomatické onemocnění, zhoršení zdravotního stavu. Dále deprese, nespavost, nechutenství. Také pocity viny, vyčítají si, že syna/dceru špatně vychovali, apod.“

Rozhovor č. 3

Jaká je podle Vás dostupnost informací a organizací zabývajících se problematikou domácího násilí na seniorech na Českobudějovicku?

„Domnívám se, že organizací, které mohou v řešení domácího násilí pomoci je dostatek, tedy v sociální sféře. Co se týče zdravotní oblasti domnívám se, že pomoc by mohla být komplexnější. Například zlepšení povědomosti lékařů, u seniorů zejména praktičtí lékaři. Myslím tím větší informovanost lékařů o tom, co vše je domácí násilí, jaké typy, větší informovanost o tom, jak lékař s osobou ohroženou může navázat komunikaci spojenou s ožehavým tématem domácího násilí. Ta dostupnost je dostatečná v rámci města České Budějovice, dovedu si představit, že senior z okolních vesnic má dostupnost horší nebo žádnou, a to kvůli omezené pohybové schopnosti a možnosti dopravy. Mnohé organizace nabízejí ale také terénní formu služby. Podobné je to i s dostupností informací, propagace

služeb je jistě jednodušší přímo ve městě, než v okolních vesnicích. Dále si myslím si, že informovanost seniorů o problematice domácího násilí je menší než u lidí v produktivním věku. Pro zlepšení situace bych doporučila větší komunikaci organizací zabývajících se domácím násilím s praktickými lékaři. Dokáží si představit, že senior má ke svému praktikovi v mnoha případech velkou důvěru, chodí k němu často.“

Jak problematiku domácího násilí páchaného na seniorech podle Vás vnímá naše společnost?

„Myslím si, že ve společnosti panuje hlavně představa o tom, že násilí je pácháno na ženě v produktivním věku. Dále, že senioři vnímají páchání násilí vůči své osobě jako něco, co je „normální“, „dříve to přeci tak bylo, že žena musí od muže snést všechno, musí si vše nechat libit, žena musí muže poslouchat.“

Jaké povědomí mají samotní senioři o možnostech pomoci a řešení v problematice domácího násilí?

„Myslím si, že senioři nemají příliš velké povědomí o možnostech pomoci a řešení domácího násilí. Také se budou obávat svěřit se i z toho důvodu, že společnost příliš ani nevnímá, že by na seniorech vůbec mohlo být pácháno násilí. Situaci by mohla také změnit lepší komunikace organizací spolupracujících se seniory a samotnými seniory. Myslím tím to, jak „šetrněji“ předávat seniorské populaci informace o domácím násilí.“

Uvědomují si senioři, že je na nich páchané domácí násilí?

„Domnívám se, že ve většině případů si senioři probíhající domácí násilí ani neuvědomují.. Jak jsem zmiňovala výše, myslím si, že pokud je na seniorech domácí násilí pácháno, nedokáží to rozpoznat, nepovažují incidenty za domácí násilí. Často si senioři nepřiznají, že to, co se děje, by vůbec mohlo být domácí násilí. Dalším důvodem je stud, hlavně na vesnici - co tomu řeknou sousedé? Ostych před rodinou, možná i v tom smyslu, že nechtějí přiznat svou křehkost, zranitelnost, ještě si myslí, že si přeci tuhle situaci dokáží vyřešit oni sami.“

Jaká je podle Vás nejčastější forma domácího násilí na seniorech?

„Ekonomické a psychické násilí. Jedním z důvodů může být to, že se násilná osoba domnívá, že o tom, co probíhá, senior nikomu neřekne, protože následky psychického a ekonomického násilí nejsou na první pohled viditelné. Dalším důvodem může být zažitý stereotyp, že starší generace musí pomáhat mladším, a to hlavně finančně. Nejčastějších pachatelem domácího násilí na seniorech jsou jejich potomci a vnoučata. Kdo nejčastěji začíná řešit probíhající násilí? No, jednou z možností je, že policie informuje ze zákonné povinnosti Intervenční centrum o vykázaní násilné osoby, dále například lékař nebo okolí, sousedé. Co se týče rodiny, ta někdy i popírá, že by se mohlo babičce/dědovi něco takového dít. Nechtějí uvěřit, že třeba vmuk by byl něčeho takového schopen.“

Jaké projevy má z Vaší zkušenosti domácí násilí, které je páchané na seniorech a jaké jsou znaky domácího násilí?

„Ekonomické násilí – vyžadování financí na úhradu dluhů násilné osoby, na zakoupení alkoholu, drog. Psychické násilí – urážky, zesměšňování. Znaky určitě dlouhodobé násilí, které se opakuje, role pachatele a oběti je jasně rozdělena, násilí narůstá a nejčastěji probíhá nevěřejně, za zavřenými dveřmi.“

Jaké má dopady domácí násilí na seniora, jako obět?

„Psychosomatické obtíže, nespavost, skleslost, uzavírání se do sebe, zhoršení fyzického zdraví celkově, sociální izolace.“

Rozhovor č. 4

Jaká je podle Vás dostupnost informací a organizací zabývajících se problematikou domácího násilí na seniorech na Českobudějovicku?

„Dostupnost si myslím, že je a to i kapacita v organizacích. Spíš se obávám, aby ti senioři věděli, kam se vůbec mají obrátit. Povědomí o tom, že si můžou říct o pomoc a kam se obrátit. Dostupnost tedy je, ale povědomí spíše ne. Jinak mě napadá teda naše organizace krizové centrum, dále Intervenční centrum. Pokud by chtěl někdo pouze radu nebo si ujasnit, co se vlastně děje ohledně násilí, tak asi jakákoliv nezisková organizace poskytující odborné sociální poradenství. Pokud by se jednalo o domácí násilí, tak určitě kontaktovat Policii České republiky, také třeba poradit se prostřednictvím právního poradenství. Kde je větší povědomí o možnostech řešení a pomoci? No, k nám chodí klienti spíše z města než z vesnice. U těch seniorů se ale obávám, že to není ani ve městě ideální. Když sem někdo přijde, tak nám poví, že ani nevěděli, že je tady krizové centrum. Přitom si myslím, že propagace je dostatečná, tedy obdobná jako u jiných pomáhajících organizací. Spíš chybí nějaká jakoby zpětná vazba od ostatních organizací. Jak vnímají informovanost oni. Také je to asi i tím, že ta informace se dostane i k seniorům z města obtížně, pokud ji sami nehledají. U seniorů je důvodem také to, že ne všichni fungují na internetu, aby si informace mohli najít, nebo se nepohybují někde, kde jsou ty služby vypsané, vyvěšené. Moje zkušenost je, že nám občas předávají kontakt praktičtí lékaři, kteří o nás ví. Dovolím si říct, že od těch praktických lékařů, to byli zatím hlavně senioři. Na základě toho, že se jim něco nezdálo nebo se jim samotní senioři svěřili. Celkově si myslím, že povědomí je spíše malé. Informace jsou určitě ve větší míře u praktických lékařů ve městech než na venkově, tam je menší propagace. Pro zlepšení situace jsme již měli plán, bohužel nám do toho vstoupil „covid“, následně nepříznivá situace na Ukrajině. Chtěli jsme zpropagovat jak krizovou pomoc, tak pomoc obětem trestných činů a domácího násilí. Udělali jsme soupis obcí z celých jižních Čech, které bychom chtěli obeslat letákem s informací o nabídce služeb, a to hlavně na obecní úřady. Kde to může viset na úřední desce nebo by mohli chtít třeba besedu a podobně. My jsme měli například asi před půl rokem od jednoho města žádost na besedu v městské knihovně, že

tam dělají pravidelné akce pro seniory. My jsme tam přišli s tématem trestných činů a domácího násilí a zanechali jsme na sebe kontakt. U této skupiny, myslím tím seniory, mám ale pocit, že velkou překážkou v oznamování je to, že se za domácí násilí stydí, nechťejí to řešit. Když už přijdou, tak nejsou schopni nějakého řešení, ne že by nechťejí, ale je to pro ně velmi těžké, vystěhovat svého potomka nebo vnouče nebo na něj podat trestní oznámení. Takže pokud o pomoci vědí, tak mohou mít ale bariéru z tohoto důvodu něco řešit. Většinou se domácí násilí u seniorů řeší až v krajní nouzi, kdy dojde k vykázáni nebo těžkému ublížení na zdraví. Seniori jsou často závislí na svých pečovateli, převážně svých dospělých dětech. Měli jsme tu také případ, že se na nás se obrátil seniorky syn, který společně se svoji sestrou, pečovali o maminku. Vyhledal nás s tím, že jeho sestra maminku týrá, chová se k ní hrubě. Maminka nechťejla o jakémkoliv řešení slyšet. Syn byl zoufalý, ale situace se nijak neřešila.

Jak problematiku domácího násilí páchaného na seniorech podle Vás vnímá naše společnost?

„Já se pohybuji hlavně v odborném prostředí a i v mém okolí to lidé vnímají jako něco citlivého a nepřijatelného. My pro to povědomí společnosti děláme v rámci besed osvětu ohledně domácího násilí, a to konkrétně i na seniorech, většinou zmiňujeme příklady z praxe, kdy je páchané domácí násilí na seniorech.“

Jaké povědomí mají samotní seniori o možnostech pomoci a řešení v problematice domácího násilí?

„Samotní seniori mají povědomí spíše malé. Většinou až na základě nějakých znaků probíhající domácího násilí, je někdo z rodiny nebo z okolí upozorní, že by se situace měla řešit a kam je možné se obrátit, na jaké organizace. Maximálně u těch praktických lékařů, nebo pokud dochází do nějakého klubu pro seniory, ale to je zase spíše v těch městech.“

Uvědomují si seniori, že je na nich páchané domácí násilí?

„Seniori si domácí násilí spíše neuvědomují. Třeba to ekonomické berou jako svoji povinnost, pomoci finančně svým dětem a vnoučatům. Stejně tak násilí psychické, mnoho seniorů o sobě sami říkají, že už jsou starí, nepotřební a na obtíž, takže si potom ani neuvědomují, že ponižování a urážení je také znak domácího násilí a určitě to není v pořádku. Často je na domácí násilí někdo upozorní, třeba člen rodiny nebo někdo z okolí, ale oni to většinou stejně nechťejí řešit. Vidím hlavní dva problémy, a to, aby se k nim dostali informace o možnostech pomoci a řešení domácího násilí a aby měli silu a motivaci to řešit. S tím souvisejí i možnosti. Většinou jsou ve společné domácnosti s násilnou osobou, je to jejich domov, není lehké ho opustit, překážkou také bývá nepříznivá finanční situace. Domácí násilí často také popírají nebo zlehčují, stydí se za něj, mají pocit viny, že selhali ve výchově svých dětí. Dále právě na těch vesnicích se také obávají veřejného mínění.“

Jaká je podle Vás nejčastější forma domácího násilí na seniorech?

„Fyzické, psychické a ekonomické domácí násilí. Asi hlavně to ekonomické a s tím související psychické. Často si ani jeden z aktérů páchaného násilí neuvědomuje, že jde o násilí. Dospělé děti a vnoučata mají velmi často pocit, že je povinností seniorů jim finančně pomoci. Pokud senior nemůže nebo nechce, často je pak slovně urážen nebo je mu vyhrožováno. Nejčastějších pachatelem domácího násilí na seniorech jsou jejich dospělé děti a vnoučata. Naše organizace poskytuje službu dluhové poradny a dost často jsou našimi klienty senioři, kteří svým dětem ručili při půjčkách a dostali se tak do dluhové pasti nebo přišli o svůj majetek a skončili na ulici. Těm dětem je to jedno. Je to vlastně takový dopad ekonomického násilí. To co jsem si všimla na základě praxe a také z médií je, že generace cca 50-60 let mají těžké postavení. Očekává se od nich, že budou svým dětem pomáhat s vnoučaty, zároveň oni ještě chodí také do zaměstnání a ještě mají pomáhat také svým rodičům. Na tuto generaci je vyvíjen velký tlak. I když nechtějí záměrně ubližovat, tak frustrace, únava a vyčerpání jde pak ven a může vykazovat znaky domácího násilí. S tím souvisí i nedostatečná kapacita v zabezpečení péče o seniory, aby se více této generaci ulevilo. Kdo nejčastěji začíná řešit probíhající násilí? Z mojí zkušenosti tedy hlavně ti praktičtí lékaři, policie, člen v rodině nebo někdo z blízkého okolí. Neměla jsem za svoji praxi seniora, který by poslal trestní oznámení.“

Jaké projevy má z Vaší zkušenosti domácí násilí, které je páchané na seniorech a jaké jsou znaky domácího násilí?

„Ekonomické násilí – finanční výpomoc, ručení za půjčky. Psychické násilí – slovní napadání, vyhrožování, ponižování. Fyzické násilí – odřeniny, modřiny, zlomeniny. Typické znaky jako opakovanost, dlouhodobost, násilí je skryto, role neměnné a také zvyšující se intenzita násilí. Dle mé zkušenosti se převážně domácí násilí vyskytuje tam, kde se násilné osoby dostávají do nepříznivých situací, podněcuje to u nich projevy negativního chování a agrese.“

Jaké má dopady domácí násilí na seniora, jako oběť?

„Psychické dopady jako pocit bezmoci, že si vše stejně musí nechat líbit, řekla bych takové tiché strpení. Ten dopad je velký – musíme to nějak vydržet. Někdy by to možná i chtěli řešit, ale jsou osamělí, často nejsou mobilní, závislý na násilné osobě a její péči a pomoci. Často u nás v organizaci řešíme, jak bychom tu pomoc dostali k nim... Velké dopady u seniorů jsou i ty zdravotní. Senioři jsou po fyzické stránce již hodně křehcí, takže nějaké zlomeniny, odření, modřiny. Jinak také určitá sociální izolace.“

Vyplývaly další otázky... Co je pro seniory řešení? Co jim pomůže? Co očekávají?

„Často mám u seniorů pocit, že pro ně je pomocí hlavně vyslechnutí, že se podělí o to břemeno, co je tíží. Pocit, že na to nejsou sami. Získají také povědomí o těch hranicích, kdy je určité chování už za hranicí a jedná se o domácí násilí. Jinak to většinou řešit nechtějí nebo nemají sílu. Senioři jsou skupina, u které je podle mě nejméně praktických řešení. A že i tato podpora je dobrá a možná v některých případech i vědomí pronásilnou

osobu, že se senior někam obrátil nebo že za ním někdo dochází. To může být stopkou pro páchaní násilí. Bohužel je zde riziko, že násilná osoba bude násilí stupňovat.“

Rozhovor č. 5

Jaká je podle Vás dostupnost informací a organizací zabývajících se problematikou domácího násilí na seniorech na Českobudějovicku?

„Na Českobudějovicku bych řekla, že jsou možnosti dostatečné a dostupné. Prvotně mně napadá teda naše služba Intervenční centrum, my jsme jediná služba ze zákona, která pracuje s osobami, které jsou ohrožené domácím násilím. A navazuje na vykázaní. Potom určitě Bílý kruh bezpečí, ten pracuje s oběťmi trestných činů a také Theia, to je krizové centrum a také pracuje s oběťmi trestných činů. Jinak je možnost určitě se obrátit i na jiné služby, v kterých jsou pak schopni zprostředkovat kontakt na další vhodnou službu. Dále určitě u lékaře, na sociálním odboru na úřadech, případně třeba přes pečovatelskou službu. Co se týká vesnic a menších měst, tam bude určitě menší povědomí, domácí násilí je více skryté, lidé bydlí ve vícegeneračních domech oproti městu, také se více hledí na veřejné mínění, které je pro seniory na vesnici velmi důležité. Na menších městech a vesnicích určitě svoji roli hraje i stud, pocit viny, není tam moc anonymita. Lidé jsou tam spíše konzervativně založení. Senioři ve městě mají určitě více možností a aktivit, kde se mohou s nějakou informací ohledně domácího násilí setkat. V médiích to taky občas proběhne, nějaká kampaň naproti domácímu násilí. Jde o to, jestli si to člověk uvědomí, že se domácí násilí odehrává v jeho okolí nebo dokonce, že on sám je obětí. A pokud si všimne znaků domácího násilí, třeba si řekne, že se ho to netýká, jenže ono se ho to možná týká. Je to složité. Je to stále hodně tabuizované téma. Chtěli jsme se jako služba více zaměřit i na ta menší města vesnice, ale bohužel ne všude se to setkalo s pozitivním ohlasem. Žádali jsme na obecních úřadech a na měststvech, že bychom informaci umístili například do místních zpravodajů, do rubriky inzerce, třeba nějakou kazuistiku a kontakt. Bohužel někde o tom ani nechtěli slyšet, že téma domácího násilí prezentovat nebudou, prostě se tím nechtěli zabývat. Ke zlepšení informovanosti by mohlo přispět větší zapojení sociálních odborů, na úřadech. Informace třeba do těch zpravodajů, jak jsem zmiňovala. Dále pak lepší informovanost u praktických lékařů. Pokud se lepší informovanost jak pro seniory, tak pro ostatní veřejnost, třeba si pak budou více všímat znaků ve svém okolí. Jinak Intervenční centrum pořádá interdisciplinární setkání v okresních městech kvůli osvětě.“

Jak problematiku domácího násilí páchaného na seniorech podle Vás vnímá naše společnost?

„Mladší generace má určitě větší povědomí. Třeba na základních školách se o této problematice učí. Myslím tedy, čím mladší lidé, tím větší povědomí. Starší lidé vnímají násilí tak, že domácí násilí rovná se pouze fyzické násilí. Spíše to vidí jako partnerské násilí, to ale není domácí násilí, nesplňuje jeho znaky. Přesto v dnešní době stále hodně

tabuizované téma. Více společnost řeší domácí násilí na dětech, to je samozřejmě také velmi důležité. Děti a senioři jsou obzvlášť zranitelnou skupinou.“

Jaké povědomí mají samotní senioři o možnostech pomoci a řešení v problematice domácího násilí?

„Samotní senioři mají povědomí spíše malé. A opět jsme u těch měst, tam mají určitě větší povědomí, jak už jsem zmiňovala. Na vesnicích a v menších městech mohou být informování třeba od sociálního odboru nebo by se na něj mohli obrátit, stejně tak u lékaře. Pokud se k seniorům dostane informace, tak tady nastává další překážka. V případě, že už si nějaké násilí uvědomují, tak se stydí a mají pocit viny a řešit ho nechtějí a nikam nepůjdou. Také mohou mít informace od své rodiny. Dále nám občas volají pečovatelky, které se dojíždějí za seniory. Žádají nás o radu, případně zprostředkují telefonní nebo osobní kontakt se seniorem. Senior ale musí sám chtít krizovou situaci řešit.“

Uvědomují si senioři, že je na nich páchané domácí násilí?

„Senioři si domácí násilí spíše neuvědomují. Mnohdy si neuvědomují i z důvodu, že mají převzaté vzorce chování z dětství a ty se nevědomě předávají dalším generacím. Myslím tím, že takhle se to dělalo u nás v rodině, maminka poslouchala tatínka, atd. Takže když se vrátím k předchozí otázce, ta pomoc není jen o těch možnostech, ale hlavně o tom uvědomění, že probíhá domácí násilí. To potom souvisí hodně i stou informovaností. Pokud jsou informace o tom, co je domácí násilí, jaké jsou znaky, jak probíhá, tak může přijít i to uvědomění si, že jsem ohroženou osobou domácím násilím. Bohužel, z naší praxe to často dochází až na hranici, kdy domácí násilí vyeskaluje k fyzickému útoku, případně dojde k vykázaní násilné osoby ze společné domácnosti. Je to těžké no... Dost často se tedy domácí násilí u seniorů řeší až s příchodem Policie, po velké eskalaci násilí. Policie vykáže násilnou osobu ze společné domácnosti. Do Intervenční centra přijde záznam a my pak do 48 hodin kontaktujeme ohroženou osobu a nastává spolupráce klienta s centrem. Začne se situace řešit a ukazuje se, že šlo o dlouhodobé a stupňující se domácí násilí.“

Jaká je podle Vás nejčastější forma domácího násilí na seniorech?

„Fyzické, psychické, sociální a ekonomické domácí násilí. Často jde o kombinaci druhů násilí. Třeba sociální násilí, může být z počátku lichotivé... 'dojdu nakoupit, ty si odpočiň; nechod' tam, já to zařídím a další...'. Ekonomické násilí je často zaměňováno za samozřejmou finanční pomoc od seniorů dětem a vnoučatům. Tato finanční pomoc často ale přerůstá právě v ekonomické násilí. Také to psychické násilí, často s tím je spojené i nastavení seniora. Senior mnohdy sám o sobě uvažuje jako o nepotřebném, obtěžujícím, takže si ani pak není schopen uvědomit, že ponižování a urážení ze strany členů v rodině není v pořádku. Pokud si senioři domácí násilí uvědomují, tak často nastává problém, a to je velký strach, že jim nikdo neuvěří, že zůstanou sami, že se o ně nikdo nepostará, že budou mít ostudu. S tím souvisí i určitá emoční a ekonomická

závislost. Takže nejčastěji jsou pachatelé manželé/manželky, partneři/partnerky, snacha/zeť, dospělé děti a vnoučata. A kdo nejčastěji začíná situaci řešit, bohužel často až Policie, někdy lékař nebo nějaký člen rodiny, málokdy senior sám. “

Jaké projevy má z Vaší zkušenosti domácí násilí, které je páchané na seniorech a jaké jsou znaky domácího násilí?

„Ekonomické násilí – finanční pomoc, převody majetku na členy rodiny. Psychické násilí – slovní napadání, vyhrožování, ponižování. Fyzické násilí – odřeniny, modřiny, zlomeniny. Sociální – sociální izolace. Pokud se objevují znaky domácího násilí a někdo si všimne, třeba člen v rodině, pečovatelka, tak se na nás obrátí. Ale aby se mohly dělat nějaké kroky k řešení situace, tak se na nás musí obrátit oběť domácího násilí. Máme zkušenost, že jeden člen rodiny pečuje o seniora a páchá na něm domácí násilí. Na nás se obrátí druhý člen, který to zjistí a chce to řešit. Nastává často situace, že by senior třeba chtěl, ale někdo další z rodiny popírá, že by byl pečující příbuzný schopen ubližovat. Senior je pak demotivován, aby situaci nějak řešil. Znaky jsou typické, dlouhodobost, eskalace, nevěřnost, jasně dané role a opakování. “

Jaké má dopady domácí násilí na seniora, jako oběť?

„Psychické dopady jako pocit bezmoci, deprese, úzkosti, že to musí nějak přežít. Dost často cítí oběť vinu za to, co se odehrává. Pachatel to také tak vnímá, on za to přece nemůže. Normálně by se takhle nechoval, on nemá problém, oběť si to zasloužila. Často je pachatel uživatele alkoholu nebo jiných návykových látek nebo je nezaměstnaný. Takže to začíná ekonomickým násilím společně s psychickým, které trvá převážně dlouhodobě, až dojde k určitému vyvrcholení ve formě fyzického napadnutí. Senior je jako mezi mlýnskými koly, přece svoje dítě nebo vnouče nevystěhuje nebo na něj nebude volat Policii... To je psychicky velmi náročné. Dále určitě zdravotní dopady a to nejen spojené s psychikou, jako nespavost, bolesti hlavy, ale také fyzické, modřiny, zlomeniny. Senior se stává v souvislosti se změnami ve stáří křehčím a fyzicky zranitelnějším. Dále může mít velký dopad na seniora, pokud situaci řeší a není jiné východisko než přestěhování, ten přesun z domova, kde žije mnohdy velkou část svého života. Nesmí to vnímat, že je to pro něj za trest, důležitá příprava a adaptace. “

ABSTRAKT

MARKYTÁNOVÁ, Veronika. *Sociální práce se seniory - Domácí násilí páchané na seniorech*. České Budějovice 2023. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra sociální a charitativní práce. Vedoucí práce H. Machulová.

Klíčová slova: Domácí násilí na seniorech, domácí násilí, senior, stáří, ageismus.

Tato práce se zabývá tím, jaké jsou aktuální možnosti pomoci a řešení v problematice domácího násilí páchaného na seniorech na Českobudějovicku. Teoretická část, která je rozdělená na čtyři kapitoly, popisuje pojmy související se stářím, se změnami v tomto období a také postoj společnosti ke stáří. Dále vymezuje fenomén domácího násilí. Také se více zaměřuje na domácí násilí páchané na seniorech, jeho příčiny a dopady. Třetí kapitola se zabývá možnostmi pomoci a řešení na území Českobudějovicka. Závěrečná kapitola teoretické části popisuje příběhy seniorů, obětí domácího násilí. Práce je doplněná kvalitativním výzkumem s využitím metody polostrukturovaného rozhovoru. Respondenty rozhovorů jsou sociální pracovníci pracující v organizacích zabývajících se problematikou domácího násilí. Výzkum je zaměřený na zkušenosti respondentů s domácím násilím na seniorech. Následně jsou získaná data dána do souvislosti a porovnána s teoretickými poznatky a odbornou literaturou.

ABSTRACT

Social work with the elderly - Domestic violence against the elderly

Keywords: Domestic violence against the elderly, domestic violence, senior, old age, ageism.

This work deals with what are the current possibilities of help and solutions in the issue of domestic violence against the elderly in České Budějovice. The theoretical part, which is divided into four chapters, describes concepts related to old age, changes in this period, as well as society's attitude towards old age. It further defines the phenomenon of domestic violence. It also focuses more on domestic violence against the elderly, its causes and consequences. The third chapter deals with the possibilities of help and solutions in the territory of Č eskobudějovicko. The final chapter of the theoretical part describes the stories of seniors, victims of domestic violence. The work is supplemented by qualitative research using the semi-structured interview method. The actors of the interviews are social workers working in organizations dealing with the issue of domestic violence. The research is focused on the experiences of actors with domestic violence against the elderly. Subsequently, the obtained data are put into context and compared with theoretical knowledge and professional literature.